STRIP SCHRIFT

Prijs f 5,95/Bfr. 110

SF IN DE STRIP
MARVANO
HET FELIX FLUX MUSEUM

Jaargang 23 nummer 9 verschijnt 10 x per jaar 's werelds oudste stripinformatieblad

eindelijk terug
GLEEVERS DAGBOEK!

EEN UNIEK STRIPMONUMENT

In 'Doorbraak' geven 27 stripmakers uit Oost en West hun visie op het slechten van de Muur. Een boek met veel gezichten en verrassende gezichtspunten dat niemand mag missen!

Samenstelling: Pierre Christin en Andreas C. Knigge

Doorbraak

ENKI BILAL - FRANÇOIS BOUCQ - MAX CABANES - LOTHAR DRÄGER - JEAN-LOUIS FLOCH - NEIL GAIMAN - DAVE GIBBONS - ANNIE GOETZINGER - ANDRÉ JUILLARD - BANE KERAC - ILONA KISS - MILO MANARA - DAVE McKEAN - JEAN-CLAUDE MÉZIÈRES - MOEBIUS - VICTOR MORA - ZELJKO PAHEK - MARCIEJ PAROWSKI - BOGUSLAW POLCH - MIGUELANXO PRADO - DIMITRI SAVITSKI - MATTHIAS SCHULTHEISS - BILL SIENKIEWICZ - JACQUES TARDI - FRANÇOIS THOMAS - DANIEL TORRES - ZONIC

Een historisch hoogtepunt!

Een uitgave van Semic Juniorpress - Naarden.

STRIP SCHRIFT

Jaargang 23 augustus 1990 nummer 9 (236)

Verschijnt 10 maal per jaar

Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Eric de Graaf, Arco van Os, Hans Pols, Noël Ummels

Medewerkenden
Pam de Beer, Eduard Bergman, Wim Berkelaar, Ben Bits, Ruud Booms, Annemarie van Ewyck, Gerard Leever, Michel Nadorp, Stefan Nieuwenhuis, Marc van Oppen, Rik Sanders, Koos Schulte, Rich Thomassen, Rudy Vrooman

Redactie-adres
Stripschrift
Postbus 9808
1006 AM Amsterdam
Telefoon: 030 - 319968

Abonnementen
Voor abonnementen kunt u terecht bij
Uitgever Het Stripschap
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon 020-85 22 29
f52,50 lid-abonnee
f55,00 donateur-abonnee
Postbank 20 99 48 of
ABN-bank 54 89 74 330
ten name van Stripschrift, Amsterdam
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven contact opnemen met de redactie van Stripschrift

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Richard, Amsterdam

Omslag
Co Loerakker

Redactioneel

In het vorige nummer stelden wij op deze plaats 'Vrouwen in de stripwereld' aan de orde, of beter nog: 'Het gebrek aan vrouwen in de stripwereld'. Groot was onze verbazing, toen nèt na het verschijnen van dat nummer bekend werd dat Fred Julsing, samen met zijn stripheld Ukkie, bij Margriet zijn biezen kan pakken ('Zowel de abonnees als de redactie vonden de strip niet goed meer') om ingeruild te worden voor... een vrouwelijke stripmaker! Haar naam: Andrea Kruis. Andrea is de dochter van Jan Kruis ('Maar dat wil de Margriet-redactie eigenlijk zolang mogelijk buiten de publiciteit houden') en in een volgend nummer zijn we van plan haar bij u te introduceren. Haar nieuwe strip, die zij ook zelf schrijft, heet 'Vijftien en een ½' en gaat van start in Margriet 31. De door Julsing geplande merchandising-activiteiten met de stripfiguur Ukkie worden nu wellicht op sterk water gezet, aangezien de naar ons idee noodzakelijke voorpublicatie vooralsnog ontbreekt.

Science Fiction en strips zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Flash Gordon, John Difool, Storm, het zijn slechts enkele vertegenwoordigers van een onmetelijk legioen helden die ons doen dromen van wonderlijke werelden en avonturen.

Het stripverhaal leent zich uitstekend om SF-avonturen te verbeelden. Het tekentalent en de fantasie van de stripmakers zijn de enige beperkingen van ons geliefd medium. SF- en fantasy-strips behoren ook vandaag nog tot de populairste reeksen en het is dan ook niet vreemd, dat tijdens de ConFiction, de 48e Wereld Science Fiction Conventie, die wordt gehouden van 23 tot en met 27 augustus in het Congresgebouw in Den Haag, aandacht geschonken zal worden aan het beeldverhaal. Als uw interesse is gewekt hoeft u niet te wachten tot de ConFiction haar deuren opent. Met een artikel over SF en een artikel over Marvano, de auteur van 'De eeuwige oorlog' wordt dit onderwerp uitvoerig behandeld.

Veel leesplezier.

Inhoud

4 **HET FELIX FLUX MUSEUM** Stefan Nieuwenhuis
8 **BRIEVEN**
9 **BITS & PIECES** Ben Bits
10 **VAN NUL TOT NU** Koos Schulte
14 **VAN EMIGRANT TOT CYBERPUNK** Annemarie van Ewijck
16 **DE WENSDROOM** Gerard Leever
18 **DOORBRAAK** Hans Pols
20 **MARVANO** Hans Pols
23 **HET SPEL** Marvano
27 **BOEKEN**
31 **ACTUALITEITEN**
32 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp

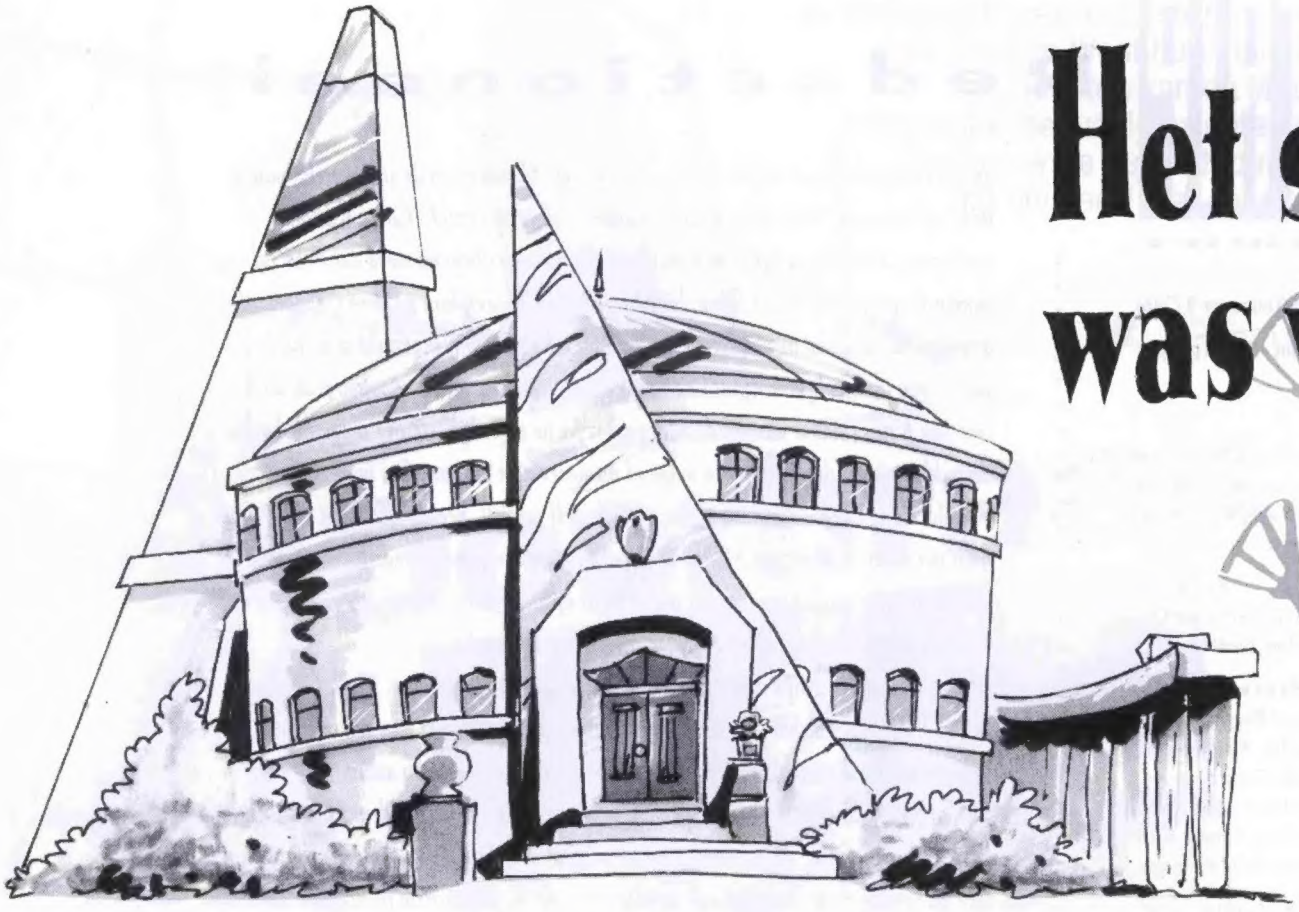

Het schr
was voor

Ongeveer 8 jaar geleden werden bij Eppo talentvolle jonge tekenaars opgeleid onder de bezielende leiding van Wilbert Plijnaar**. Een enkeling daarvan heeft zich jaren later voorgoed weten te nestelen in het kleine wereldje van de broodtekenaars. Twee van die tekenaars timmeren de laatste tijd nadrukkelijk aan de weg. Het zijn** Gerard Leever **en** Kees de Boer**, die hun creatie** *Felix Flux* **onlangs in albumvorm zagen verschijnen. Het werd hoog tijd om ze eens aan het woord te laten over de geschiedenis van die strip.**

Het was een warme dag, de terrassen zaten vol en zelfs op een rustig plaatsje in het park werden we lastig gevallen door overrompelend schoon.

Gerard Leever Beginnen we bij het begin, dan moet ik zeggen dat het plannetje van een avonturenstrip er altijd al is geweest en nadat *Kanaal 13* uit de Eppo werd gegooid, ben ik dus met dat idee verder gegaan. Ik had toen zoiets van 'en nu moet het er maar eens van komen'. Aanvankelijk met **Jan van Die**, maar op de één of andere manier is dat er nooit van gekomen. Achteraf gezien is het beter ook, want het enige wat Jan en ik konden was Kanaal 13. Als Jan en ik samen waren vond er altijd een soort chemische reactie plaats van puberale humor, van die typische sexistische grapjes. Dat was overigens ècht heel leuk, ik zou best nog wel eens een paar afleveringen van Kanaal 13 willen maken.

Kees de Boer Gerard wilde eens een keer een, zoals hij dat noemde, èchte strip maken, een avonturenstrip dus, met decors. Zo'n strip hadden we nog nooit geschreven, dus dat was voor ons een sprong in het diepe! Een lang verhaal dwingt je tot het tekenen van decors en tot het maken van een degelijk verloop van het verhaal. De puzzelstukjes moeten precies in elkaar passen.

GL Ik ben toen eens flink aan de slag gegaan op een hele andere manier dan dat ik voorheen bij Kanaal 13 deed en ik ging ook goed opletten bij het tekenen van bijvoorbeeld gebouwen.

KdB Dat zijn bijvoorbeeld dingen die je bij een gagstrip weg zou laten.

GL We hebben toen een drietal pagina's volledig uitgewerkt en ingekleurd hebben die samen met een presentatie aan **Peter van Leersum** laten zien. Dat was overigens een rare gewaarwording, omdat Peter me er een tijdje daarvoor met Kanaal 13 had uitgegooid. Toch beviel het Peter van Leersum wel en na lang aarzelen hadden we weer een plaatsje in Eppo.

Foto EDUARD BERGMAN

Gerard Leever

KdB Dat was natuurlijk fantastisch. Er was wel een klein probleem bij het aannemen van Felix Flux, want Peter had aanvankelijk meer interesse voor kortere strips van een pagina of zes terwijl wij van plan waren een lang verhaal te maken. We hebben toen een

ijven van Felix Flux ons 'n sprong in 't diepe

door
STEFAN NIEUWENHUIS

compromis gesloten met hem en het verhaal opgedeeld in delen van acht en later zes pagina's, die afzonderlijk konden worden gelezen en met behulp van cliffhangers aan elkaar werd gelijmd. We hadden dus elke keer tekstbalkjes aan het eind, met daarin teksten als 'En wat gebeurt er nu met het masker?'

GL Vooraf had ik die drie proefpagina's wel even opgestuurd naar **Jan van Die** met de vraag om de dialogen nog eens kritisch te bekijken, omdat hij daar wel kijk op heeft. Op dat moment hadden we nog geen namen, dus er stond bijvoorbeeld: Puntje puntje ging naar het puntje puntje-museum. Jan vond dat niks en heeft toen gewoon Felix Flux als werknaam gebruikt, simpelweg het eerste dat in hem opkwam. Nadien was die naam zo ingeburgerd, zodat we er nooit meer naar om hebben gekeken en die naam niet meer hebben veranderd.

Over Sjors en Sjimmie Stripblad

GL Ik moet wel zeggen dat met die onafhankelijkheid van *Sjors en Sjimmie* het blad weer een grote vooruitgang heeft geboekt, omdat het nu weer een stripblad is zonder die onzin-rubrieken als bijvoorbeeld Eppo-varia. De artikelen gaan over strips en het redactioneel is ook een stuk leuker geworden. Het lijkt allemaal een beetje op de situatie zoals die zeven jaar geleden was.

KdB Het is ook wat volwassener geworden. De striplezer wordt weer serieus genomen en strips zoals *Jerom* zijn verdwenen. Men is duidelijk weer aan het zoeken naar een nieuwe Eppo. Het wordt nu ook belangrijker voor *Big Balloon* dat Sjors en Sjimmie het gaat halen, omdat ze nu zelf verliezen moeten incasseren.

GL Het heeft een voordeel dat ze beter hun best moeten doen, maar er is ook een nadeel dat ze wat selectiever moeten zijn met het aankopen van strips. De strip moet na publicatie direct in album uitkomen en dat moet meteen gaan lopen. Nieuwe series worden dus ook extra goed bekeken, omdat daar een nieuwe hit mee moet worden gescoord. Ze zitten bij Sjors en Sjimmie niet te wachten op strips die het in album niet goed zullen doen.

KdB Ze gaan nu toch wat beter te werk. Wij krijgen bijvoorbeeld de mogelijkheid een leuke advertentie voor *Felix Flux* te maken en er worden displays en posters gemaakt en dat is zeker heel positief. Dat kan natuurlijk makkelijker omdat ze dat zelf in de hand hebben, ze zijn geen onderdeel meer van iets groots. Het wordt weer een blad zoals ik zelf vroeger ook leuk vond.

GL Ik denk dat popsterren en voetballers je weinig interesseren als je een stripblad leest. Sjors en Sjimmie is weer puur een stripblad.

Over het verhaal

KdB Toen we de garantie hadden dat we een strip konden maken voor de Eppo gingen we aan de slag met het verhaal. We namen een museum als uitgangspunt omdat je daar eindeloos mee door kan blijven gaan. Er zijn zoveel facetten, die elk afzonderlijk weer een verhaal kunnen vormen. Het is dus als het ware een thuisbasis, waaraan we de verhalen op kunnen hangen en dat is goed voor de continuïteit van de strip.

Aan de hand van dat idee hadden we een

Foto EDUARD BERGMAN

Kees de Boer

synopsis in elkaar gezet, over een masker en een vrouw, dat er toen nog totaal anders uitzag dan het uiteindelijke resultaat. We hebben toen wel gemerkt, dat het synopsis nog lang geen kant en klaar verhaal is. Het synopsis beperkt zich tot het bedenken van een aantal problemen, maar voor die problemen moet ook een oplossing worden gevonden.

GL Neem als voorbeeld de scène met de aansteker. Het is op een bepaald moment zo, dat het masker in de put ligt, maar om de oude vrouw te kunnen helpen moet dat masker daaruit worden gehaald. We bedachten toen, dat het waterniveau in de put zal gaan stijgen zodra het gaat regenen en dat zo het masker zou kunnen worden gepakt.

KdB Maar het probleem is dan, dat de lezer zich gaat afvragen waarom het precies op dat moment gaat regenen. Als oplossing hebben we toen gevonden dat Frits door een onbenulligheid zijn aansteker laat vallen en daarmee het dorp in lichterlaaie zet. De dorpelingen zijn dan in paniek en vragen de weergoden om hulp. Het gaat dus regenen en bovendien is de stam weg van de put, zodat het masker kan worden gepakt. Het mes snijdt dus aan twee kanten.

GL Vaak is schrijven dus een kwestie van rechtbreien, je moet de problemen uitschakelen. Kijk je naar het werk van een schrijver als **Goscinny**, dan heb je als lezer niet het gevoel dat hij wat recht moet breien, het is net of hij het zo allemaal uit zijn typemachine ramt. Het moet lopen als een trein. Een voorbeeld daarvan is het verhaal *De tanden van de draak* van *Franka*. Er staat een stukje over in het luxe album. Die kaak moet dus op een gegeven moment verdwijnen en dat lost **Kuijpers** op door Jarko de kaak in een bad met chemicaliën te laten gooien met het idee van: Oh ja, die moet ook nog weg.

KdB Je stort je dan ongewild in de problemen en daar uit proberen te komen is moeilijk, dat is het hele eieren-eten van schrijven. Je moet de lezer op het verkeerde been kunnen zetten. Op zo'n moment ben je slimmer dan de lezer. Het is geen goed verhaal als je gebeurtenissen 10 pagina's vantevoren ziet aankomen.

Over documentatie

GL Je kunt ook problemen vermijden door je goed te documenteren, zoals we met dit album hebben gedaan. We zijn bijvoorbeeld naar het *Afrika-museum* geweest. Daar is een authentiek dorp nagebouwd, dus daar hebben we wat foto's van gemaakt.

KdB We hebben ook eens een middag in het archeologisch museum foto's gemaakt van oude voorwerpen. Toen we daar zo bezig waren, fotografeerde Gerard op een gegeven moment een brandblusapparaat, dat daar tussen de andere voorwerpen hing. We zagen toen al die mensen kijken met een blik van 'Goh, weer een stelletje van die beeldende kunstenaars'.

GL Maar dat brandblusapparaat heb ik wel op de laatste pagina in het verhaal gebruikt, het is dus niet voor niets geweest. Voor het volgende verhaal willen we wat meer rond gaan kijken en wat meer documenteren, bijvoorbeeld een opgraving bijwonen of eens gaan praten met een archeoloog.

Het eerste verhaal heeft eigenlijk te weinig met archeologie te maken.

KdB Vaak is het zo, dat schrijvers die van vliegtuigen houden een vliegtuigstrip maken en dat voetballiefhebbers strips over voetbal schrijven. Wij zijn begonnen met een heel klein beetje aan kennis en het is een gegeven dat als je meer over een onderwerp weet, het verhaal makkelijker in een vorm is te gieten.

GL Eigenlijk houden we niet zo van een zware

Plaat 8 zoals het was gemaakt voor Eppo

NIETS GEBROKEN, PROFESSOR?
ALLEEN 'T MASKER!
HOE IS 'T JONGEN? BEN JE IN ORDE?
MIJN DOCHTER! IK MOET HAAR BEVRIJDEN!
DOCHTER?
WELKE DOCHTER? VERSTEL JE ER WAT ZAG JE?
ARME JONGEN... HIJ ZWEET HELEMAAL!
NOU?
IN NAAM DER WETENSCHAP! WAT ZAG JE?
HIJ IS TOTAAL VAN DE KAART!
VAN DE KAART, VAN DE KAART... DE JONGEN IS GEWOON VERLIEFD GEWORDEN!
EN DAT NET OP DIT MOMENT!
WELK MYSTERIE SCHUILT ER ACHTER DIT MASKER? PROFESSOR PUTJES KENNENDE ZAL HIJ NIET RUSTEN VOOR DAT HIJ DIT HEEFT OPGELOST!
EINDE DEEL 1

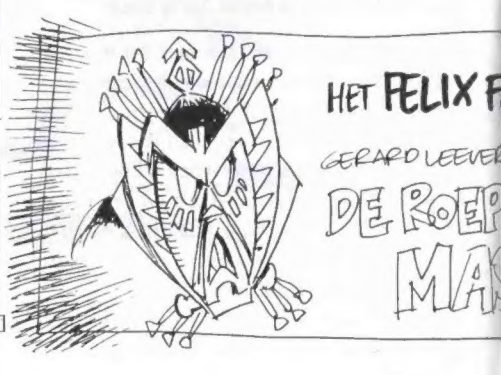

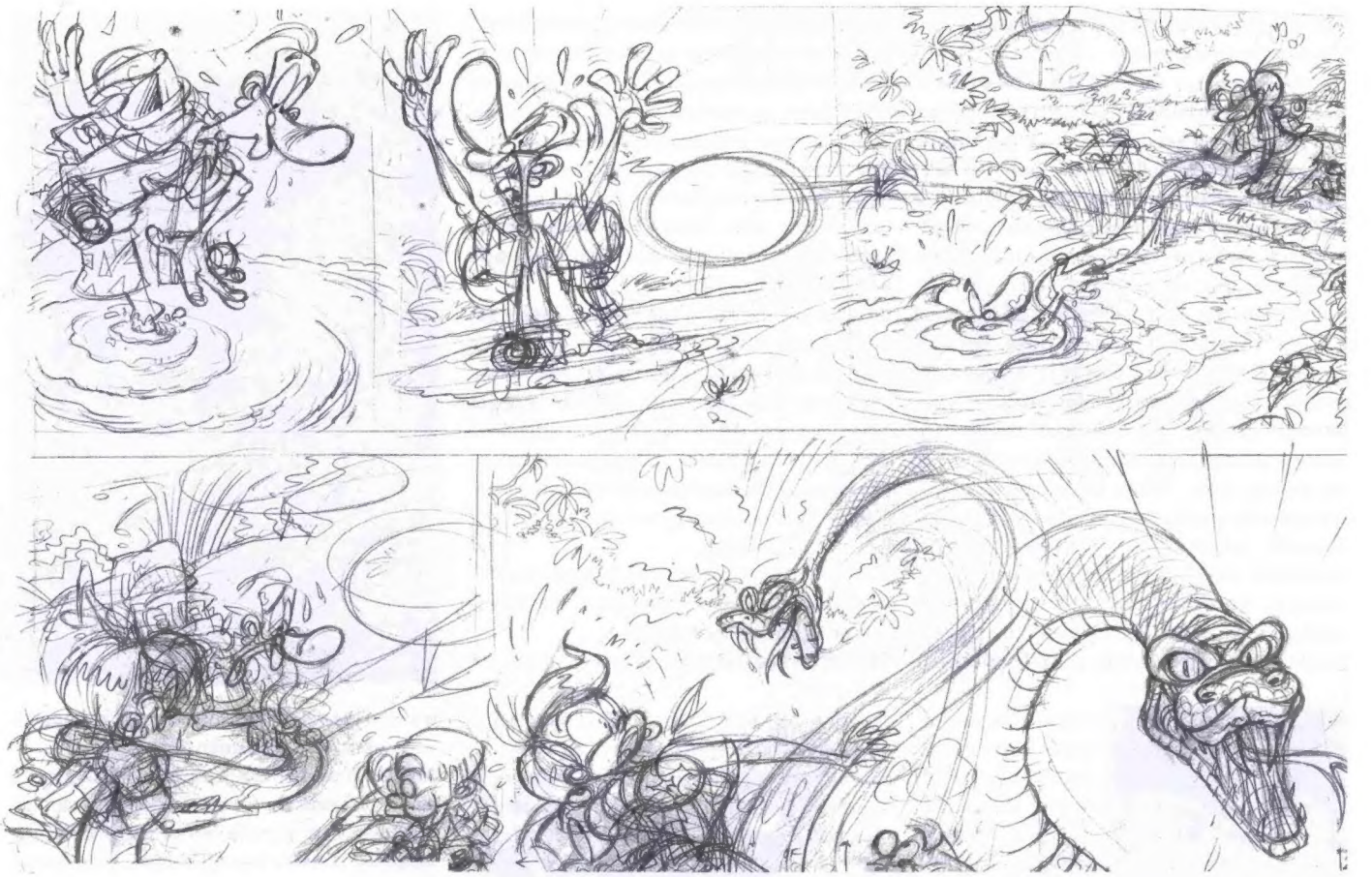

Opzet en uitgewerkte schets van plaat 24. *Beneden*, schets voor de sticker van de albumdisplay

boodschap in een verhaal, maar iets willen we toch wel zeggen. Het eeuwige leven wordt vaak als ideaal gezien. In *De roep van het masker* proberen we dat toch wel, op z'n zachtst gezegd, te relativeren.

KdB Ik heb zelf ook met *Max Laadvermogen* gezien dat documenteren erg belangrijk is. Door m'n verlegenheid keek ik op straat altijd naar de grond en Wilbert heeft toen tegen me gezegd: 'Kijk eens omhoog, kijk eens naar mensen' en dat scheelde echt. Zo ben ik eens, samen met Wilbert, naar de Rotterdamse haven gegaan om wat foto's te maken van de omgeving. Toen we daar aankwamen bleek het hele havengebied te zijn afgezet met een hek en een slagboom waar een portier bijzat. Wij dachten dat we ons er wel door zouden kletsen, maar dat bleek dus een misrekening te zijn. Op het moment dat we onder het hek doorliepen, riep de portier ons terug met zo'n typisch Rotterdams accent.

Wilbert stak toen een verhaal af tegen de man in de trant van: 'Deze jongen hier komt helemaal uit West-Friesland om wat foto's te kunnen maken'. De portier bleef echter bij zijn standpunt en zei: 'Ai kwam hij uit Lutjebroek!' Zegt Wilbert daarop: 'Ja, maar daar komt hij ook vandaan'. We konden die man niet aan z'n verstand brengen dat het echt zo was.

GL Ik neem nu ook veel documentaires op van de tv, want vooral aan die beelden heb je erg veel.

KdB We moeten alleen wel op gaan passen dat we niet teveel documentatie in het verhaal gaan proppen, want dan wordt het zo'n educatief stripje en dat willen we niet. Je kan je storen aan slechte tekeningen, maar ook als je alles te mooi wilt tekenen kan dat de leesbaarheid van een verhaal aantasten.

GL Het belangrijkste is gewoon dat er een leuk verhaal wordt verteld, de documentatie mag zeker niet overheersen.

KdB Juist een leuk verhaal vertellen is belangrijk en dat is iets waar ik bij *Max Laadvermogen* erg laat ben achtergekomen. Ik vond in die tijd dat elke pagina mooi moest zijn omdat de strip in de Eppo werd gepubliceerd en ik gebruikte verschrikkelijk moeilijke perspectieven en standpunten die achteraf ontzettend bleken af te leiden.

Over karakters

GL Als je de problemen binnen het verhaal in grote lijnen hebt opgelost, steken weer

Keeo, dit hadden we gedacht voor de sticker voor de display. De letters moeten uiteraard veel mooier gecentreerd maar 't gaat 'm idee

nieuwe problemen de kop op, zoals de karakters van de personen.

KdB Het karakter van *Frits* is het duidelijkst naar voren gekomen in het verhaal; de anderen hebben nog geen duidelijke trekken gekregen, maar die zullen in de loop van het volgende verhaal naar voren gaan komen.

GL: Dat groeit vanzelf naarmate het verhaal vordert. *Professor Putjes* is bijvoorbeeld de wetenschapper, hij is iemand die het verhaal in goede banen leidt. Hij is iemand die alles precies volgens het boekje doet, terwijl *Linda* ruimdenkender is. Linda is eigenlijk indirect de gangmaker van het verhaal. Als zij er niet zou zijn, zou Frits zich niet in het verhaal storten maar elke keer het avontuur uit de weg gaan. Frits is inderdaad de enige persoon die goed uit de verf komt. Hij is een typische anti-held, hij wil helemaal geen avonturen beleven, maar doordat Linda aanwezig is, wordt Frits elke keer weer in het verhaal betrokken. Een relatie tussen die twee zit er niet in. Linda vindt Frits alleen maar grappig, ze lacht alleen maar om hem.

KdB Het is een beetje autobiografisch, want vroeger dacht ik ook altijd dat als meisjes om me lachten, ze me leuk vonden, dat het wel eens wat zou kunnen worden. Dat is toch algemeen bekend. Als jongetje van 16 hou je daar toch rekening mee en juist díe naïviteit heeft Frits ook. Bovendien verzin je zo iemand als Frits niet zo maar, dat heeft ook te maken met zelfspot.

GL Ik denk dat als we macho's waren geweest, dat we Frits nooit bedacht zouden hebben. Als kind had je toch ook het ideaalbeeld van een superheld. Ik heb vroeger dromen gehad dat ik aan bomen vastgebonden meisjes bevrijdde, zwaardgevechten leverde en sterke tegenstanders uitschakelde. Dat zie ik Frits ook nog wel doen. Het is dus wel iets van onszelf.

KdB Veel tekenaars hadden vroeger andere interesses dan gewone jongens, die lekker achter de meiden aangingen.

GL Of je had die interesse wel, maar die meiden waren niet geïnteresseerd in jou; dan ga je maar strips tekenen.

KdB Ik vind het erg leuk om met anderen samen te werken. Om die reden zijn we ook van plan om een *Studio* te beginnen met tekenaar **Frans Leenheer** en poppenmaker **Stef de Reuver**. Gerard komt dan ook één dagje in de week. Eén dagje maar, want hij zit het liefste thuis bij zijn kinderen.

GL Met zo'n Studio zal je toch goede afspraken moeten maken en daar heeft Kees nog

Foto MARIJN VAN RIJ

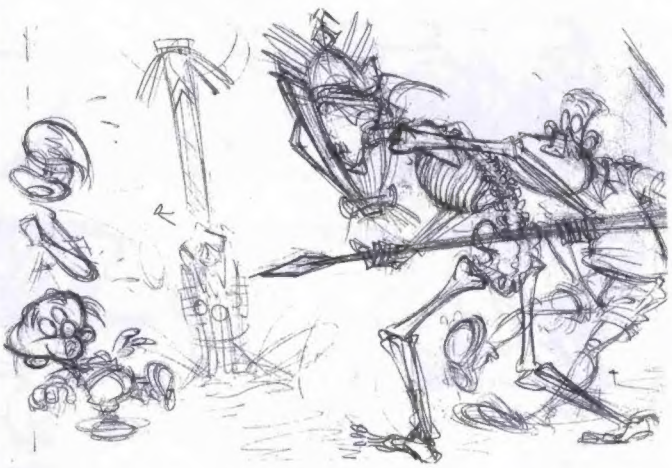

***Boven*, Kees en Gerard bezig met het opzetten van de achtergrond van de Felix Flux-advertentie.**
***Links*, problemen kun je voorkomen door je goed te documenteren.**

Brieven

Mijne heren,

Eerst en vooral wil ik jullie feliciteren met het reanimeren van het blad tijdens de voorbije twee jaar. Want, geef toe, het blad was op sterven na dood met de jaargangen 1986 en 1987. Nu is het echter opnieuw een blad dat er mag zijn.

Toch moet mij ook een aantal zaken van het hart. Eerst en vooral zijn er de vele taalfouten die het blad toch wel ontsieren. Je hebt een goed verzorgde inhoud, een fijn ogende lay-out en dan, als chocoladevingers op een nieuw stripalbum, een hele sliert (vooral) spellingsfouten waarbij de dt-fouten de kroon spannen. Eerlijkheidshalve moet ik echter wel toegeven, dat aan dit euvel in de laatste nummers blijkbaar reeds iets gedaan werd. Ik heb tenminste de indruk, dat het aantal fouten verminderd is (ik heb ze nog nooit geteld). Na de lay-out-fout in nummer 5 (artikel van P.H. Frankfurther) is er nog wat meer 'gefoefeld' in nummer 7 (artikel 'Een mooi boek...' op de pagina's 14-15). Had misschien beter 'Een mooie puzzel...' geheten.

Verder wil ik me aansluiten bij wat lezer Wieland Volkaert in nummer 6 schrijft met betrekking tot de Bits & Pieces van Ben Bits. Het antwoord van Ben Bits is trouwens nogal flauw: 'Ofwel leest u geen kranten en/of hebt u geen abonnement op Stripsnippers.' Zeg nou zelf, wie heeft de tijd om elke dag een stapeltje kranten door te nemen? En in Vlaanderen lezen we nu eenmaal onze Vlaamse kranten en weinig of geen Nederlandse. (Jullie lezen toch ook niet constant Vlaamse kranten, of wel?) Wat Stripsnippers betreft, daarvan hebben we kunnen lezen (in Stripschrift, Ben Bits, niet in een Nederlandse krant) dat het niet meer bestaat. Wat nu? Moeten wij nu elke dag een nieuwe krant kopen?

En dan, dè sensatie van Stripschrift nummer 7: Hans Roelvink (pagina's 12-13) die er het zijne van denkt. Laat mij toe ook eventjes te citeren: 'Vlaams is geen taal en het Nederlands dat Vlamingen schrijven is geen Nederlands.' Dat Vlaams geen taal zou zijn is een uitlating waarvan iedereen met enig verstandelijk vermogen onmiddellijk het belachelijke inziet. Dat er typisch Vlaamse woorden en typisch Vlaamse zinswendingen bestaan is een feit en wil ik ook niet betwisten. Dat deze woorden en zinswendingen afwijken van het Nederlands zoals het in Nederland gesproken wordt is eveneens juist. Maar dat betekent daarom niet, dat ze fout zijn. Sla er de *Dikke van Dale* maar eens op na. Je schrikt je rot als je ziet welke 'rampen ellende en rotzooi' er allemaal goed Nederlands zijn. Zelfs een aantal voorbeelden die de heer Roelvink meent te moeten geven als Vlaamse 'rampen' zijn correct. Tot zover mijn op- en aanmerkingen. Sorry, dat het op een taalpraatje leek, maar de omstandigheden dwongen mij er min of meer toe. Het is ook niet mijn bedoeling Vlamingen tegenover Nederlanders te plaatsen of meer aandacht voor Vlaanderen te vragen (Stripschrift is tenslotte Nederlands en Vlaamse strips komen er zeker in aan bod), maar als er onterecht gescholden wordt, dan geven wij vanaf nu weerwerk. Vele stripgroetjes uit Vlaanderen,

Ludo Vande Cavey, Tielt (België)

Foto MARIJN VAN RIJ

wel eens moeite mee. Hij vergeet nog wel eens iets. Mensen die hij drie jaar geleden eens een tekening beloofd had en die nu nog steeds wachten. Dat soort dingen.

KdB Het wil nog wel eens voorkomen dat ik een telefoontje krijg van iemand die echt heel kwaad is, en daarna de haak erop gooit, dat wil bij mij dan nog wel eens helpen. Dan komt de bezinning.

GL Die iemand was ik dus. Ik ben daar ook niet zo makkelijk in, ik krop alles namelijk op en dan gooi ik dat in een telefoontje naar Kees er allemaal uit.

KdB Maar verder hebben we in die lange tijd dat we samenwerken weinig strubbelingen gehad.

Dank voor uw brief met vriendelijke intro. U kunt van ons aannemen, dat de spellings- en zetfoutjes ook ons een doorn in het oog waren. Door een betere opzet van de automatisering binnen onze redactie is het nu gelukkig mogelijk 95% van deze foutjes te voorkomen. Wij zijn blij dat dit opvalt. Voor de lay-out-fouten in nummer 7 verwijzen wij u naar nummer 8.

Ben Bits heeft belooft een column te wijden aan Vlaanderen, zodra zich daar voor hem storende zaken voordoen in de stripwereld. Schroom niet ons informatie toe te zenden.

En dan het Vlaams-Nederlands. Wij herhalen het nog maar eens: Vlaams is geen taal, maar een dialect, dat òf mooi òf lelijk gevonden kan worden. Het probleem is echter, dat een heel land (Nederland) verplicht is – bij het lezen van sommige stripalbums – zich te richten naar een vertaler van die albums die dit dialect hanteert. Zo simpel ligt het en dat is wat de heer Roelvink – en met hem vele anderen – stoort.

Bits & Pieces

DUMPEN

De strip staat na afval genoteerd als het meest gedumpte artikel. Zo kocht jaren geleden Albert Heijn al Suske en Wiskes in Vlaanderen. Hadden ze geen last van verticale prijsbinding. En gingen de boekjes geprijskraakt horizontaal tussen de chips en de griotten. Een kleine opstand in boekverkopersland tot gevolg.

Nu zou Nederland geen Holland zijn als er niet een paar instanties waren die deze praktijken in het algemeen in goede banen democratiseren. Dus niet: dumpen mag niet. Nee, dumpen mag mits tenzij. De boekverkopersbond en de vereniging van uitgevers hebben derhalve regels opgesteld. Het Boekblad is hun muurkrant. Die regels luiden vrij vertaald: binnen twee jaar na eerste verschijnen mogen boeken niet worden gedumpt. Kortingsacties tegelijk bij alle verkopers mogen eerder, mits gepubliceerd in de muurkrant. En voor boeken gelden vaste prijzen. Plus nog een paar van die doedelzakvoorschriften.

Neem nu eens een willekeurige uitgever op het netvlies. Loeb. Die zit met een stapel bedrukt papier die in de weg staat. Elders in de wereld van de handel zit een grote warenhuisketen. Laten we zeggen V en D. Het is net na kerst en de plannen voor vader- en moederdag worden daar gesmeed.

'Peter, Dreesmann inkoop hier. Heb jij nog een leuk partijtje in de weg staanders? Zo rond begin mei.'

'Tuurlijk. Alleen die moeten nog tot november 1990 in de weg blijven staan. Regel is regel in deze handel.'

'Alle begrip, hoor. Dan doen wij dit jaar geen acties.'

Hoewel versagen doen ze niet.

'Hallo inkoop. Nog even met Peter. Ik kan natuurlijk de instanties om ontheffing voor een actie verzoeken.'

'Hoi, hoi, wat fijn. Ja, laten we dat doen. Komt alles toch nog goed. Wat een redmiddel voor onze warenhuizen.'

Naar goed locaal gebruik zal er wel een commissie in drievoud met carbonpapier bestaan, die actieverzoeken wikt en weegt. En als het hunne dames en heren behaagt, verschijnt na maanden bliksemsnel een memo in de muurkrant. De commercie haalt opgelucht adem. Net op tijd. Wat gaat alles in dit land toch geordend.

Wel, u ziet dat tafereel voor u in de vaderlandse handel.

Nou, sinds enkele jaren luidt de definitie van voorraad: 'Datgene wat er niet is.' Al smeken en bidden de stripwinkeliers al maanden om de Curieuze Wereld van Heer Bommel en Tom Poes, steeds komt hetzelfde antwoord. 'Voorraad meneer, voorraad, eh, u weet wel waarom.' Niets. Geen exemplaar te krijgen. Ondanks een verkoopprijs van 49,50. Hier gaat een belletje rinkelen.

Ja, logisch. De hele ketterse bende is al lang geleden gedumpt richting warenhuis. Voor verkoop begin mei 1990. Voor 12,50. En alleen bij V en D. Het was al een veeg teken voor de interesse dat de uitgeversstand bij de eerste presentatie eind 1988 zowat drie dagen onbemand bleef. Het verweer ligt ook al standaard klaar.

'Ach meneer Bits, niet aan de straatstenen kwijt te raken die spullen.'

En de regelhoeders dutten vrolijk verder.

'Ach maak u niet zo druk Bits. Zo vangen we allemaal toch nog een paar stuivers.'

Leuk dat volgens een andere regel een auteur in dit land wordt betaald op basis van een percentage van de behaalde verkoopprijs.

Claire Brétecher heeft het ooit anders opgelost. Die geeft haar eigen boeken uit. Die heeft zowel de viool als de strijkstok onder beheer. Wie volgt?

Ben Bits

Co Loerakker en Thom Roep

OVER PLAATJES EN PRAATJES

Onlangs werd bekend gemaakt dat er van de serie *Van nul tot nu* **het tweehonderdentwintigduizendste boek verkocht was! Daarmee zou deze reeks één van de meest succesvolle zijn in de geschiedenis van het Nederlandse beeldverhaal.**
Vanaf 1982 tot en met 1987 is de vaderlandse geschiedenis als een 'grappig' stripverhaal met tussenpozen in Donald Duck gepubliceerd. Over de mensen achter de strip is eigenlijk maar weinig bekend. Thom Roep **is naast hoofdredacteur van Donald Duck de tekstschrijver van de vermaarde** *Douwe Dabbert*-**reeks en bewerker van de** *Bruintje Beer*-**verhalen. Maar wie is** Co Loerakker**?**
Co Loerakker wilde het liefste praten in het bijzijn van zijn compaan Thom Roep. 'Ik maak de plaatjes en Thom houdt de praatjes', aldus deze in Haarlem woonachtige kunstenaar.
Uit het navolgende interview zal blijken dat Loerakker bepaald niet om gespreksstof verlegen zat. Het werd gehouden op de werkkamer van Roep naast de Disney-redactie in het VNU-gebouw in Haarlem.

Zou je iets over jezelf willen vertellen, Co?
Co Loerakker Ik ben geboren in Haarlem in 1949. Ik begon met tekenen toen ik vier jaar oud was, net als iedereen. Ik ben er alleen nooit mee opgehouden. Een echte tekenloopbaan heb ik eigenlijk nooit gehad. Ik ben één middag naar de Rietveld-academie geweest, maar dat leek mij niet zo geschikt. Het bekende werk: van die vage types, die slap over kunst lullen, maar geen potlood kunnen vasthouden. Ik ben toen gaan studeren. Eigenlijk was het dus een negatieve keus. Ik ben geografie gaan studeren, maar doordat ik mijn scriptie niet heb ingeleverd, ben ik geen doctorandus geworden. Ik had het te druk met boekjes maken. Ik kwam er gewoon niet meer aan toe en een scriptie kost je een half jaar als je het op een redelijk niveau wilt doen.

Dus je publiceerde al terwijl je nog met je studie bezig was?
CL Ik publiceerde al terwijl ik bij *Drukwerk* zat... Op een gegeven moment werd ik telkens door anderen gevraagd iets te gaan tekenen in Haarlemse blaadjes, studentenblaadjes, opstandige blaadjes en dergelijke. In 1974 kreeg ik van Het Spectrum mijn eerste betaalde klus. Ik moest voor het boek *De Grote Vivat* van **Mies Bouhuys** de tekeningen maken. Twee jaar later kreeg ik daar de **Henriëtte Roland Holst**-prijs voor. Ik zat nooit echt in een bepaalde hoek, maar deed altijd van alles. Vlak daarop mocht ik gaan schrijven en tekenen voor de *Bobo*. Dat werd *De Club van Gisteren*.

Hoe hebben jullie elkaar leren kennen?
Thom Roep Op de redactie zat ooit **Wim van Etten** – hij werkt nu bij Bobo – en die kende Co al zowat 35 jaar. Wij hadden toen de tekstverhalen in Donald Duck en zo heb ik hem leren kennen. Ik weet nog dat Co's eerste opdracht bestond uit het maken van vier platen bij het verhaal *De dieren willen snipperen* van de vrouw van **Paul Biegel**.
CL Dat was in 1974. Het was gewoon studeren, want ik kon er niets van.

In 1980 verschenen er stripachtige verhaaltjes in Donald Duck, die gingen over (toen nog) de elf provincies: *Elf lage landjes en 'n heleboel water*. **Hebben jullie daar toen samen aan gewerkt?**
TR Nee, maar we kenden elkaar wel. Ik was geen hoofdredacteur van Donald Duck, dat was **Cees de Groot**. Die heeft de opdracht aan Co verstrekt. Hij wilde toen iets educatiefs en ontspannends hebben en omdat Co aardrijkskunde had gedaan, werd er aan hem

Boven, één van de zes grote *Van nul tot nu*-illustraties, die dit jaar als kalenderplaat in Donald Duck staan.

gedacht. Door al die stripachtige plaatjes werd er van diverse kanten gezegd: 'Die jongen zou best eens een "echte" strip kunnen tekenen'.

CL Als ik het nu zie, gaan mijn haren ervan overeind staan.

TR Ik heb Co toen voorgesteld eens een strip te gaan maken. We hebben het besproken en zijn op het geschiedenis-idee gekomen.

door
KOOS SCHULTE

Ik weet nog, dat ik het idee voorlegde aan mijn hoofdredacteur, terwijl we op een terrasje zaten. Hij schudde zijn hoofd en zei: 'Dat wordt niks, jongen, daar geloof ik helemaal niet in', maar ik zag het wel zitten. Pas een jaar later hebben we een proefpagina gemaakt en toen de hoofdredacteur die had gezien, konden we meteen beginnen. In principe dachten we nog dat we de hele geschiedenis in een 44 pagina-verhaal zouden kunnen stoppen! In het begin deden we een hele periode in twee pagina's, maar als we hadden geweten hoe succesvol de strip zou worden, dan denk ik dat we alle graafschappen wel hadden uitgespit van Gelre tot en met Friesland. Dan hadden we misschien wel zeven boeken op de markt gebracht in plaats van vier.

CL Dat denk ik niet! De Middeleeuwen moet je natuurlijk altijd gecomprimeerder behandelen. Er is gewoon minder over bekend en wat is voor de doelgroep nu relevant?

Hebben jullie er ooit aan getwijfeld of Donald Duck wel de juiste publicatiebron **was?**

TR Nee. 'Elf lage landjes...' was ook een succes. Er werd vrij positief op gereageerd. We hebben altijd wel gezocht naar iets educatiefs, vooral in de jaren '70, omdat het echt in het blad hoorde. Denk maar aan **Theo Schildkamp** met zijn natuurplaten. Ik heb wel een beetje getwijfeld: als we het op de traditionele manier zouden brengen, zouden we de ouders 'mee' krijgen. Dus daarom niet thematisch. Op het moment dat we begonnen, heb ik op de *Spaarnestad*-research-afdeling laten uitzoeken welke leermethodes het meest gebruikt werden op de basisschool. Die vier heb ik aangeschaft. Ook daar was het meeste thematisch. Ik dacht toen: dat is wel leuk, maar dan herhaal je wat ze op school doen en je hebt zoveel oudere lezers. We maken geen blad voor 7-, 8- of 9-jarigen, we maken een blad wat in een gezin komt, zodat 'kinderen' van 14 tot en met 19 het ook lezen en vader en moeder eveneens. Van iedereen hoor je: 'Ik vond geschiedenis niet zo leuk op school, want het waren alleen maar jaartallen', maar nadat ze er op de één of andere manier afstand van hebben genomen, verliezen ze de interesse niet. Dat is ook één van de grappen in het boek, want roep maar eens '1600' tegen iemand en allemaal roepen ze: 'Slag bij

Onder, tientallen lezers reageerden enthousiast op *Van nul tot nu*. Dit is – volgens de auteurs – de leukste: *Enige boeken! Vooral omdat in deel 4 ruim aandacht wordt besteed aan emancipatie en de vrouw, in tegenstelling tot in menig ander stripboek, niet als lustobject wordt gezien!*

Nieuwpoort', maar voor de rest weten ze niets, niet tussen wie de strijd ging, niet waarom er een strijd was.

Heeft jouw onderwijzersopleiding **meegespeeld bij het samenstellen van het geheel, Thom?**

TR Ik heb mijn P.A.-tijd uitgezeten en mijn diploma gekregen. Na tien mislukte sollicitaties bij basisscholen en één succesvolle bij Donald Duck werd dat mijn werk. Ik ben dus niet zo'n goede pedagoog, ik heb alleen wat meer verstand van strips gekregen dankzij het werken aan **Douwe Dabbert**. Ik wist ongeveer hoe ik een verhaal vertellen moest en Co en ik – en dat is altijd hèt grote voordeel geweest – zitten wat humor betreft exact op dezelfde lijn. We citeren voortdurend uit **Lucky Luke** en **Kuifje** en oude **Suske en Wiske**'s als we elkaar ontmoeten.

Hoe zag het synopsis **van een pagina** Van nul tot nu **eruit?**

TR Ik schreef een pagina helemaal uit en vooral in de beginperiode hield Co daar aan vast, omdat hij weinig ervaring had als striptekenaar, maar naarmate we verder kwamen in de tijd groeide Co's rol steeds meer. De eerste twee en een half á drie albums heb ik het schrijven aardig volgehouden, maar vooral bij het laatste boek bleek dat Co van de moderne tijd veel meer wist. Tekstueel heeft hij het heft voor een groot deel in handen genomen.

CL Vanaf 1800 heeft Thom zich rot moeten lezen.

TR Dat is het grote voordeel van het moderne geschiedenisonderwijs. Op geen enkele school die ik genoten heb, kwamen we verder dan 1800.

Grappig hè? IEDEREEN in Nederland weet dat in 1600 de slag bij Nieuwpoort plaatsvond. Gewoon omdat 1600 zo'n lekker makkelijk aantal is om te onthouden!

Was het schrijven voor het Donald Duck-publiek **niet lastig, waar het gaat om het weergeven van de vaderlandse geschiedenis?**

TR Sommige dingen zijn wel lastig geweest. We hebben er een paar jaar tegenop gezien het laatste boek te maken, omdat je namelijk tot 1940 grappen kunt maken, kunt spotten, parodieën neer kunt zetten, maar de tijd erna ligt te gevoelig. Aan de Spanjaarden stoort zich bijvoorbeeld niemand, maar wat recent is gebeurd leeft nog. Dat vereiste dus een andere aanpak. We hebben trouwens in de loop van de jaren weinig boze brieven gekregen. Zo weet ik nog dat **Maarten Luther** zich op zijn vingers sloeg, toen hij zijn stellingen aanbracht op de kerkdeur te Wittengem. In de strip werd toen door iemand gezegd: 'Hij vindt zich geen ketter, maar hij vloekt wel als één!'. Enkele mensen hebben toen hun abonnement opgezegd. Daarna ging het weer een hele tijd goed, totdat we aan de evolutie-theorie van **Darwin** kwamen. Ik had gezegd: 'Darwin ontdekte dat...'. Later kwam er een brief van een gelovige, die het er niet mee eens was, maar het beter wist te formuleren door te zeggen: 'Ik heb liever dat u schrijft *beweerde*, in plaats van *ontdekte*'. Dat hebben we dan ook veranderd. Het was een goede tip. Over de hele *Tweede Wereldoorlog* hebben we geen brief ontvangen!

CL Zelf was ik wat huiverig over de *Indonesische kwestie*. We hebben niets ontweken, maar we hebben het wel een beetje netjes ingepakt.

Op 31 oktober 1517 bevestigde Luther de vellen papier aan de kerkdeur te Wittengem in Duitsland. Iedereen die wilde kon ze daar gaan lezen...
WOEHAA!
Werd er geklopt?
Hij mag zichzelf dan wel geen ketter vinden maar hij vloekt wel als een!

Hoe heeft het onderwijs **gereageerd op deze serie?**

TR Het is natuurlijk geen vervanging van een bestaande methode geworden, maar wordt er wel bij gebruikt. Vervanging was ook niet de opzet. Het is ter illustratie leuk voor kinderen, maar het is geen methode. In het echt was alles niet zo grappig.

Er is veel documentatie-materiaal **gebruikt...**

CL Het stikt hier in Haarlem gelukkig van de musea en als ik iets niet weet, ren ik altijd naar *De Slegte*. Ik denk dat ik zeker zo'n tweehonderd titels heb ingekeken ter informatie van mezelf.

TR Co heeft zich echt verdiept in dingen, wat bij de *Slag bij Waterloo* heeft hij zelfs nog gekeken hoe het weer was: regen of zonneschijn.

CL Ja, daar moet je op letten. Ook in welk jaargetijde zich iets heeft afgespeeld. Ik probeer de feiten zoveel mogelijk te laten kloppen. Eén keer heb ik me vergist. Ik dacht dat de Fransen pramen gebruikten bij het oversteken van de grote rivieren, maar het bleek later dat een boer, tegen betaling, de Fransen een doorwaadbare plaats heeft gewezen.

Een hele pagina bestaat vaak uit een hele serie cartoons**. Maakt dat het lezen van een verhaal op den duur niet wat** oubollig?

CL Het zou kunnen. Kijk, je maakt natuurlijk een gigantisch gecompliceerd verhaal. Het is hapsnap. Je wilt telkens hoogtepunten uit een bepaalde ontwikkeling halen. Je kunt die tijdlijn niet echt vloeiend maken. Dan zou je misschien op tachtig delen zijn uitgekomen. Trouwens, geschiedenis is per definitie fragmentarisch.

TR Eigenlijk hebben we cartoons ingebouwd, om de jeugd bij de les te houden. Ze lezen eerst het serieuze gedeelte in het tekstblok en daarna kijken ze naar het plaatje; je hoopt dat ze grinniken. Als dat gebeurt, nemen ze wel weer de moeite om het volgende tekstblokje te lezen. Daarom hebben we ook voor die verteller gekozen en dat meisje, zodat je af en toe gewoon ook stukken kunt overslaan, even rust kunt geven in al die situaties en grapjes en dat je ook qua beeld kunt afwisselen. Het idee van een raamvertelling.

Hebben jullie deze serie uitgewerkt, zodat hij op verschillende niveau's **te lezen is? Ik denk daarbij bijvoorbeeld aan** Asterix

en in de literatuur aan *De Aanslag* **van** Mulisch**. Er zijn namelijk veel dingen in de verhalen te bespeuren, waarvan ik me kan voorstellen dat juist volwassenen er om gaan grinniken en kinderen niet.**
CL Niet bewust. Het is, omdat je er zelf om moet kunnen lachen. Ook in de *Bobo*-verhalen komen er in de avonturen van *Michiel van Gisteren* wel dubbelzinnigheden voor, waar de kinderen geen acht op slaan, maar dat geeft niet. Het voordeel is, dat de ouders er weer om kunnen lachen.

Als je echter over veel geld beschikte, dan kon je een ander, die uitgeloot was, in je plaats laten gaan. Voor geld was menige arme stakker bereid om het risico te lopen als kanonnevlees te dienen...
Dus die Jacob ruilt met mij van nummer? Fijn geregeld, pa!
PENNELIKKER
125 FLORIJN
JACOB JANSZOON
100 FL
BIERBROUWER

In deel 2 zag ik jou afgebeeld, alias T. Pennelikker**. In de bibliotheek achter Methusalem staan de boeken van** Jan Cremer **en** Harry Balm **gebroederlijk naast elkaar...**
TR De hele redactie zit er. Co heeft jarenlang hier zitten tekenen in plaats van thuis.

Zou je ooit weer (educatieve) strips willen maken, Co?
CL Ik heb het nooit gezocht. Hij (wijst naar Thom Roep) was daar mee bezig. Het tekenen van een verhaal is wel veel gemakkelijker. Ik vind trouwens mijn eerste dertig pagina's niet om aan te zien. Wanneer je die pagina's naast de eerste dertig van deel 4 legt, zie je een wereld van verschil.
TR Dat geldt voor alle striptekenaars. Kijk eens naar de eerste Kuifjes en de eerste Suske en Wiske's.
CL Ja, maar die tekenaars mochten nog jaren leren en die zaten jaren te klooien in zo'n blad en die uitgever vond het allemaal best. Tegenwoordig moet het je in een half jaar goed kunnen, anders vlieg je er uit. Wat dat betreft is het ongelijk verdeeld.

Ooit zei je in een interview (ZozoLala 17, 1984): 'Wie weet als ik met Co klaar ben... Ik heb wel wat in mijn achterhoofd, iets in de richting van een educatieve strip...'. Ik heb hier nog niets van gemerkt, of bedoelde je de twee-maandelijkse middenplaten **die nu de Donald Duck sieren?**
CL Nee, we zijn gewoon lui...
TR Die platen zijn gewoon om *Van nul tot nu* weer in de belangstelling te zetten. Het is weer zoveel jaar later en het leeft nog steeds. ieder jaar is er een leeftijdsgroep aan toe. Maar om op het andere terug te komen: ik heb wel eens aan een deel 0 gedacht, met bijvoorbeeld de dinosaurus, vulkanisme, gletsjers, enzovoort.
In 1984 had ik het idee om iets in de richting van dieren te gaan doen. Ik dacht: Ankie is een aardig figuurtje, ze verlaat de basisschool, slaat een paar jaar over, zit op de middelbare school, wil bijverdienen en gaat een dierenarts helpen, die verbonden is aan een plaatselijke dierentuin...
CL Dan moet je eerder bij **Theo Schildkamp** wezen...
TR Jij weet er ook een heleboel van...
CL Ik wil liever neerstorten in een vliegtuig, brandende auto's, lekkere wijven...
TR Ik geloof meer in déze markt!
Is het geen goed idee om levens van beroemdheden zoals Michiel de Ruyter**, op een aardige, uitgebreide manier te verstrippen?**
TR Het is wel een idee om een aantal figuren apart te nemen. Ik zal het in mijn achterhoofd houden.

Onlangs ben jij een tijd in Indonesië **geweest. Ik heb vernomen, dat je daar wel vaker komt?**
CL Eigenlijk overal wel. Ik vind reizen gewoon leuk. Bovendien komen er in al die jaren veel plaatjes uit mijn hoofd, maar dan moet ik ze er zo nu en dan ook weer eens in stoppen. Zo simpel is dat.

Schets en teken je veel ter plaatse?
CL Nee, ik kan niet eens natekenen. De meeste tekeningen maak ik uit mijn hoofd, ik hoef het niet na te kijken.
TR Co heeft inderdaad een fotografisch geheugen. Zo tekende hij de *Enola Gay*, het vliegtuig dat de atoombom dropte, uit zijn hoofd. Later ging hij checken of het wel klopte.
CL Maar voor vliegtuigjes heb ik een afwijking!

Voel jij jezelf door deze of gene beïnvloed **als illustrator?**
CL Ja, natuurlijk. Als je geboren wordt, ben je blanco. Als ik in de veertiende eeuw was opgegroeid, had ik niet in perspectief kunnen tekenen.

Dat is een gegeven. Zo bedoel ik het niet.
CL Nee, je ziet zoveel om je heen. Ik kàn niet zeggen: 'Ik ben door die of door die beïnvloed', want vanaf de tijd dat je leert kijken en lezen, krijg je zo'n hoeveelheid aan indrukken, plaatjes, teksten over je heen, dat je overal wat meegraait... Kijk, in de vijftiger jaren groeide ik op. De invloed van *Robbedoes* en **Hergé** zeul ik zeker met me mee.

Zouden jullie op de volgende steekwoorden **willen reageren?**
Deadline...
CL Daar heb ik geen moeite mee. Ik ben altijd op tijd!

Freelancer...
CL De enige manier van leven die te harden is, denk ik. Ik zou nooit in loondienst kunnen werken. Ik kan heel snel werken. Ik ben niet vooruit te branden, maar als ik wat maak, maak ik het in no time.

Jouw toekomst...
CL Ik denk nooit meer dan een paar maanden vooruit. Momenteel vul ik gaten voor allerlei bladen; een cartoontje maken, enzovoort. Dat vind ik ook erg leuk. Striptekenen is 'lijden'. Op deze manier is tekenen een vrolijk bestaan. Striptekenen is echt zweten. dat kan ik ook niet, dan moet ik onder curatele staan. Ik heb *Van nul tot nu* hier vijf jaar lang zitten tekenen. Ik moet –heel kinderachtig– onder toezicht staan. Het is een soort sociale controle die ik nodig heb. Ik heb geen ambitie. Als niemand er op let, dan ga ik net zo lief hier glazig uit het raam kijken.

Hardcover-uitvoering...
TR Van nul tot nu, Bruintje Beer en alle Douwe Dabberts zijn zo uitgevoerd, dus wat dat betreft is het een fraai gezicht in mijn boekenkast.

Donald Duck...
TR Dat is al zeventien jaar lang mijn broodheer. Het brood is aangesneden, maar nog lang niet op!

Toekomst van de Nederlandse jeugdbladen...
TR Voor Donald Duck ben ik niet bang. Een strip is net als een tweedehands auto: soms gaat hij al jarenlang mee en als je één plekje roest ziet, moet je meteen ingrijpen en er mooie lak opzetten. Nu kun je zeggen: 'Als ik één stap achteruit doe, dan zie ik het roestplekje niet', maar het vreet van binnenuit door, dus wij leggen op alle slakken zout, om het zo maar uit te drukken. We proberen kwaliteit te maken.

Stripschrift...
TR dat lees ik al sinds 1969. Het is wat minder verstrooiend dan vroeger. Het is nu veel meer voor de echte freaks.
CL Ik kijk er in en lees de dingen die me interesseren. Een groot deel is muggezifterij, waar ik geen kijk op heb, dus daar kan ik niets over zeggen.

van EMIGRANT tot cyberpunk

door
ANNEMARIE VAN EWIJCK

Met de emigrantenstroom van de jaren '20 trokken ook de tradities van het Europese Fantastische Verhaal naar de Verenigde Staten. De utopie, de wonderbare reis, de robot, de ongelofelijke machines gingen scheep naar een nieuw land en begonnen een nieuw leven. En net zoals de berooide emigranten bij aankomst geen straten van goud en een gekocht kostje aantroffen, zo moest de Europese fantastische literatuur zich in het begin tevreden stellen met een onderkomen in de pulps, de goedkoopste vorm van leesvoer, waar de echte literatuur geen weet van wilde hebben.
En alweer net zoals de emigranten die hun onuitspreekbare namen dikwijls verruilden voor snel in de mond liggende Amerikaanse equivalenten, zo kregen de diverse vormen van het fantastische verhaal in Amerika nieuwe namen: science fiction, en later adult fantasy, heroic fantasy of sword & sorcery.

In de nieuwe omgeving bleven de grondslagen van het fantastische verhaal stevig overeind, want in de hedendaagse SF en fantasy zijn nog steeds heel duidelijke sporen van een oudere traditie aanwezig. Maar er kwam wel iets bij: het beeld. Pulps moesten immers snel verkocht worden, en een sappig plaatje kwam daarbij goed van pas. Aanvankelijk werd min of meer gemikt op een illustratie van het verhaal dat in het voddige tijdschriftje werd verteld, maar vaak was het verband tussen het een en het ander ver te zoeken. De meeste SF-auteurs waren heel precies (slaap-verwekkend precies soms) als het aankwam op zaken zoals zwaartekracht en snelheden en afstanden en het luchtledige. Desalniettemin kennen we menig omslagplaatje waarin de held in een antiek duikerpak door de ruimte zweeft, terwijl de gillende heldin(?), slechts bij de gratie van enig nadenken voorzien van helm en zuurstofflessen, in veel bloot vel en bikini wordt afgevoerd door een kwijlend buitenaards wezen.
Een kniesoor die daar op let zullen de pulp-uitgevers misschien hebben gedacht. Toch was er ook iets anders aan de hand. De kunstenaars die omslagen leverden voor *Amazing*, *Weird Tales*, *If*, *Wonder Stories*, *Astounding* en vele andere magazines, vertelden in hun afbeeldingen dikwijls een heel eigen verhaal waarin ze hun eigen denkbeelden uitwerkten.

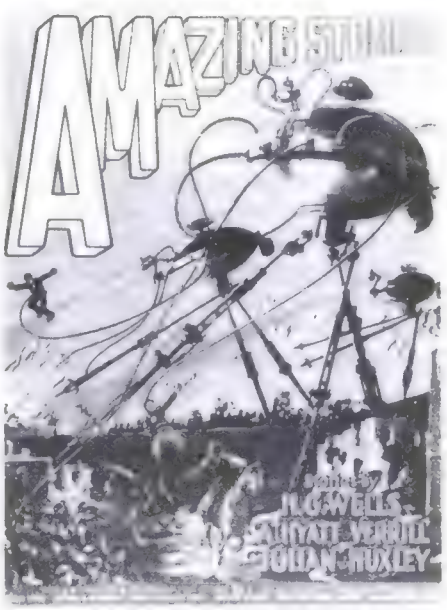

Nog steeds, trouwens, zijn er naast illustrerende omslagkunstenaars, tekenaars die reeksen SF-afbeeldingen maken die lukraak door uitgevers worden aangekocht. Dat komt wel meer voor maar nergens zo sterk als in de SF en fantasy.
Er is zelfs ooit een redacteur geweest die een serie prachtige omslagen naar auteurs stuurde met het verzoek er een verhaal bij te maken. En hij kreeg fantastische resultaten.
Het zou best kunnen dat een tekenaar dichter staat bij een SF-auteur dan bij enig andere soort schrijver.
Een tekenaar moet zodra hij een lijn zet ergens een idee hebben van wat hij gaat afbeelden. Hij moet ieder voorwerp dat hij toont uitdenken, of althans invoelen, ook al wordt het uiteindelijk aangegeven met een enkele kras. Kleuren en vormen en achtergrond moeten allemaal bij hem vandaan komen. Hij werkt vanaf blanco.
Op dezelfde manier moet een SF- of fantasy-auteur eerst de wereld opbouwen waarin hij zijn verhaal wil laten spelen. Hij moet van bijna elk voorwerp een beschrijving in zijn achterhoofd hebben en van maatschappelijke relaties, flora en fauna, lichaamsbouw, architectuur en de aandrijving van ruimteschepen, want niets van dat alles bestaat als zodanig in onze wereld; het moet ons allemaal worden uitgelegd. Ook de SF-auteur werkt vanaf blanco.
Het is daarom niet verwonderlijk dat de strip die per definitie een verhaal vertelt, een opmerkelijk goede vorm is voor SF. (Het is alleen maar verwonderlijk dat SF-strips nog niet veel en veel vaker worden gemaakt. Daar zijn allerlei redenen voor, die te maken hebben met waardering voor het fantastische en nogal wat angst voor het onbekende, maar laten we daar nu maar niet op ingaan. Wat kwaliteit is, is

kwaliteit, al wil de grote wereld daar nog niet aan.)
De SF-strip was zelfs tot voor kort ongeveer het enige beeldmedium waarmee een SF-verhaal deugdelijk te vertellen was. De SF-film heeft in het verleden op het gebied van achtergronden en het uitbeelden van het ongelofelijke gewoon beschamende prestaties geleverd (een enkele uitschieter daargelaten). Nooit zal ik begrijpen waarom Hollywood het op dit punt zo verschrikkelijk heeft laten afweten. Pas toen de ridders van de special effects te hulp kwamen, kon de film (en de TV-serie) over een breed front scoren met SF. Met minder middelen had de SF-strip dat al jaren en jaren onder de knie.
De SF-strip bestaat natuurlijk niet. Hij heeft evenveel gezichten als er striptekenaars zijn.
De precies getekende *Blake & Mortimer*-verhalen zingen gedempt de lof van de wonderbare machine en de mens die er met zijn boerenverstand maar mee om moet weten te gaan. **Bilal** met zijn sombere grijswazen en grimmige koppen beeldt het duistere uit in de mens, door er een omgeving omheen te zetten waar lelijkheid en wreedheid in een fantastisch toekomstpatroon zijn geweven.
De prachtige architectuur van **Schuiten** en **Peeters** doet weer denken aan die utopische stadsbeelden op SF-omslagen uit de jaren '30 die nog de weinige in plastic gekoesterde pulps sieren, die de natuurlijke desintegratie van het flodderige houtpapier hebben overleefd en nu bij verzamelaars en investeerders de kluis vullen.
Iris, van **Thé Tjong Khing**, op het hoogtepunt van het psychedelische tijdperk, geeft een zichtbare vorm aan geestverruiming op een manier die schrijvers hem nog maar eens na moeten proberen te doen. In eenzelfde sfeer en toch helemaal anders, ligt het werk van **Druillet**, die met zijn hoofdpijnverwekkende overdadige tekeningen lijkt te hebben geanticipeerd op de Cyberpunk, de nieuwste stroom in de amerikaanse SF.
En **Don Lawrence** geeft in een heel andere toonaard gestalte aan het heroïsche, met fraaie gespierde lijven en duidelijke helden en schurken. Allemaal SF en Fantasy en allemaal anders. De geëvolueerde, volwassen strip van vandaag, die niet aan het handje van de kaders loopt, waar paginagrote platen, inzetten, schuine en ronde kaders en blow-ups mede het verhaal uitspinnen, brengt een 'sense of wonder' over, een gevoel van verwondering, dat eigen is aan de beste SF. In tegenstelling tot veel liefhebbers van bepaalde films of TV-series, zijn de liefhebbers van de SF-strip daar terecht gekomen via het SF-boek. Naast het kijklezen houden ze ook nog van woorden en van een goed verhaal. Hoewel er natuurlijk altijd SF-liefhebbers zijn die niet van strip houden (hoe bestaat het) zijn er erg veel die strip zowel als boek in ere houden. Een groot aantal van deze ruimhartige fans komt eind augustus bijeen op de *48e Wereld Science Fiction Conventie* in Den Haag.

ConFiction (zoals de conventie heet) heeft dan ook een aantal strip-coryfeeën uitgenodigd voor het programma en ook stripuitgevers zullen present zijn. Wie dus net als ik van strips en van science fiction en fantasy houdt kan daar ruimschoots aan haar/zijn trekken komen. Afgezien van een 8-sporen programma (met talloze SF-auteurs, uitgevers en kunstenaars) en een film/videoprogramma, is er een markt en een tentoonstelling van Nederlandse en buitenlandse SF-kunstenaars. 23-27 augustus in het Congresgebouw. 't Is maar een weet.
O ja: Informatie: ConFiction
Postbus 95370
2509 CJ Den Haag

Annemarie van Ewyck (47) is in het dagelijks leven vertaalster van Science Fiction-boeken.

DON LAWRENCE

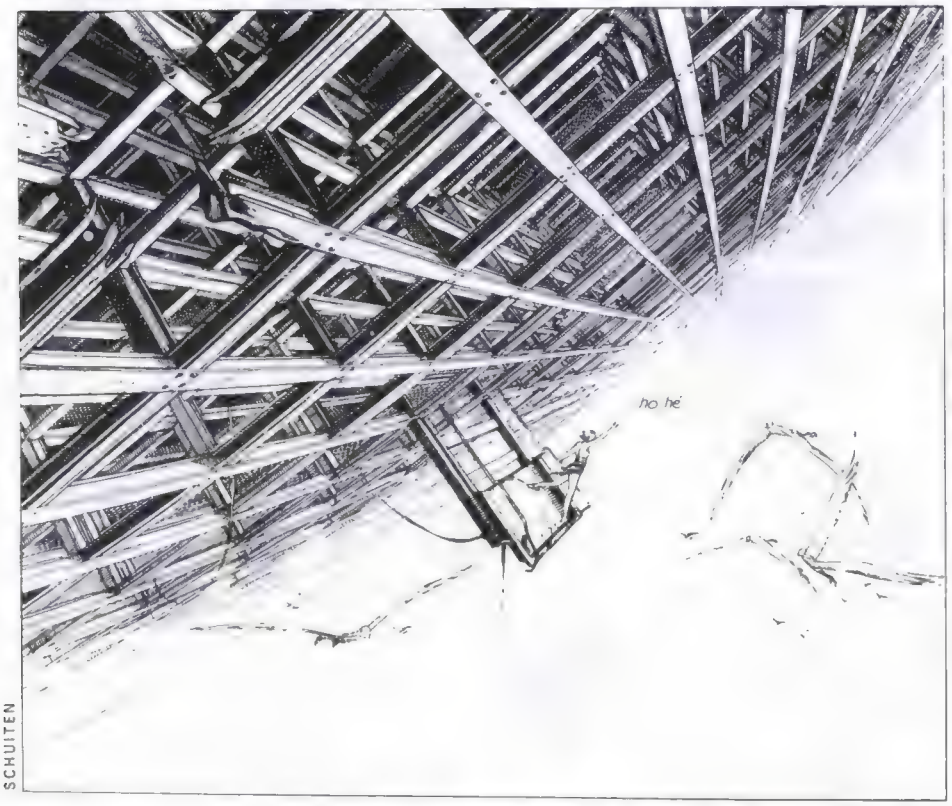

SCHUITEN

M.G. BEREIDT EEN STUNT VOOR MET IRIS. ALS HEM DAT WÉÉR LUKT, BEHEERST HIJ DE HELE DROOM-BUSINESS. DE ANDERE DROOM-KONINGEN WILLEN DAT VOORKOMEN SNAP JE?
THE TJONG KHING

BLARICUM, 12 JUNI 1977. IK WAS DIEP ONGELUKKIG MIJN ZELFVERTROUWEN STOND OP EEN ABSOLUUT NULPUNT !
IK BEN 'N NUL !
HET ENIGE CONTACT DAT IK MET MEISJES HAD WAS 'T FEIT DAT ZE ME UITLACHTEN !
IK VLUCHTTE IN HET TEKENEN MAAR DAT WERD THUIS NIET BEPAALD GESTIMULEERD...
WIL JE DAT POTLOOD WAT ZACHTER OVER 'T PAPIER HALEN ? JE WEET DAT JE VADER NIET TEGEN DIE HERRIE KAN !
DE LAATSTEN WAAR JE MET JE PROBLEMEN TERECHT KON WAREN MIJN OUDERS... TOCH PROBEERDE IK HET.
MOEDER, IK BEN ONGELUKKIG !
PRECIES JE VADER, HIER PROBEER DIT PILLETJE EENS OF DEZE DRUPPELS !
WILLEN JULLIE WAT MINDER KABAAL MAKEN MET AL DAT GEPRAAT !
de wensdroom
IK WIST METEEN WEER WAAROM ZIJ DE LAATSTEN WAREN !
WEL TE RUSTEN...
TOEN IK IN BED DE ELLENDE MAAR WEER EENS VAN ME AFTROK BEKROOP ME DE VOLGENDE GEDACHTE..
WAT 'N ELLENDE ! KON IK MAAR EEN AANTAL JAREN OVERSLAAN !
IK VIEL IN SLAAP....
EN IK WERD WAKKER ...
TIK
HALLO LUISTERAARS ! HET IS 12 JUNI 1990 EN WE GAAN ER WEER LEKKER TEGENAAN !
1990? MAAR...
DAN IS MIJN WENS UITGEKOMEN !
EEN TWEEPERSOONS BED ! ZOU HET DAN TOCH ....
IK DURFDE ER NAUWELIJKS OP TE HOPEN. OP ZOEK NAAR NIEUWE AANWIJZINGEN GING IK DE BADKAMER IN.
TWEE TANDENBORSTELS EN ....
DE PIL !
HOERA ! IK NEUK !
ZE ZAL WEL OERLELIJK ZIJN. MAAR TOCH ! HEE. HEB IK 'N TEKENTAFEL ?

IK VOND MAPPEN MET DAARIN ... MIJN WERK !
MAAR DAT IS 'N GEWELDIG SUCCES ! IK HEB DE PUZZEL-PAGINA IN DE EPPO GE-TEKEND !
IN DE STRIPKAST VOND IK ALBUMS VAN MIJ TOTAAL ONBEKENDE AUTEURS ...
KOLK ... DE BOER EN HIER .. LEEVER JA .. LEEVER !
IK HEB ALBUMS !
IK BELDE MIJN OUDERS . VREEMD GENOEG NAM MIJN VADER OP !
HALLO , JONGEN ! HOE GAAT 'T ? ALLES GOED ?
IK WAS DIEP ONTROERD ! HIJ VROEG HOE 'T MET ME GING ! EN HIJ WAS NIET EENS KWAAD DAT IK HEM STOORDE !
EN HOE GAAT 'T MET DE KINDEREN ?
KIN-DEREN ?!
IK SNELDE NAAR BENEDEN EN INDERDAAD ....
GELUKKIG VON IK ER DE PO-SITIEVE KANT VAN IN ZIEN ..
NOU JA , 'T IS IN IEDER GEVAL 'T ULTIEME BEWIJS DAT IK GENEUKT HEB !
VERDER VOND IK IN DE TUIN ÉÉN OF ANDER HARIG BEEST ...
KSSSST ! WEGWEZEN , MORMEL ! GA IN JE EIGEN TUIN SPELEN !
IK HOORDE EEN AUTO ....
ZOU DAT ...
PAPA !
PAPA !
IK WAS ONTROERD ...
PAPA LIEF ..
PAPA NIE HUILE . PAPA HOTE MEID !
TOEN ZAG IK DE MOEDER VAN MIJN KINDEREN ...
DAG SCHAT !
MAAR JE BENT NIET EENS HEEL LELIJK !
NEE , WELLY , EERST !
LONNEKE EERST !
ZULLEN WE GELIJK NAAR BED GAAN ? IK HEB 'T IN GEEN DERTIG JAAR GEDAAN !
WIE HAD DAT GEDACHT ? TWEE WARME BORSTEN OVER MIJ HEEN .
GERARD ?
HIER HEB JE THEE EN 'N PLAK ONTBIJTKOEK . EET 'T HIER MAAR OP . JE WEET DAT JE VADER NIET TEGEN 'T GESMEK KAN ...
KORTOM : IK WAS ONGELUKKIG !
2
GLEEVER '90

Samenstelling: Pierre Christin en Andreas C. Knigge

Doorbraak

EEN AANT

ENKI BILAL · FRANÇOIS BOUCQ · MAX CABANES · LOTHAR DRAGER · JEAN-LOUIS FLOCH · NEIL GAIMAN · DAVE GIB
[illegible] · ANDREAS KNIGGE · ANDRE JUILLARD · BANE KERAC · ILONA KISS · MILO MANARA · DAVE McKEAN · JEAN
[illegible] · MOEBIUS · VICTOR MORA · ZELJKO PAHEK · MARCIEJ PAROWSKI · BOGUSLAW POLCH · MIGUE
[illegible] · DIMITRI SAVITSKI · MATTHIAS SCHULTHEISS · BILL SIENKIEWICZ · JACQUES TARDI · FRANCOIS TH
MA[illegible] · DANIEL TORRES · ZONIC

Wie jaarlijks tientallen stripboeken leest, bespreekt en beoordeelt, gebruikt niet zo snel meer woorden als uniek, bijzonder en fantastisch; wie dat wel doet, loopt het gevaar dat zijn woorden uitslijten en aan betekenis verliezen.

Doorbraak **is een bijzonder uniek boek. Zo, ik heb het op papier staan.**

Doorbraak is een tachtig pagina's tellend album, dat tegelijkertijd in 13 landen verscheen en waarin striptekenaars uit zeker zo veel landen hun kunstzinnige visie geven op de gebeurtenissen die de afgelopen maanden plaatsvonden en nog steeds vinden aan wat ooit de andere kant van het ijzeren gordijn was.

De bedenkers van Doorbraak zijn scenarist **Pierre Christin** en *Carlsen*-redacteur **Andreas Knigge**. De laatste laat ik nu aan het woord over het ontstaan van Doorbraak.

'16 november 1989. Pierre Christin en ik zitten enigszins achteraf in een klein restaurant in de buurt van de Place de la Bastille en praten over de nog zo recente, zo ongelooflijk lijkende ontwikkelingen in de DDR. Op die dag, net een week eerder, is de muur gevallen. Plotseling komt een idee op: Eigenlijk zou men rond dit thema een stripboek moeten maken. Pierre gaat op mijn opmerking in: **Enki Bilal** zou hiervoor de juiste man zijn. Hij heeft enige jaren eerder al meerdere tekeningen van de muur gemaakt. Het probleem is alleen, werp ik tegen, dat hij er zeker twee jaar voor nodig zal hebben. En de ontwikkelingen gaan zo snel. Snelheid is het kernwoord. We hebben meer tekenaars nodig! Striptekenaars die als kunstenaar op hun omgeving reageren en de omwentelingen in Oost-Europa spontaan becommentariëren en documenteren. Op een servetje noteren wij een aantal namen. De volgende dag zien wij elkaar op het kantoor van Pierre. We hebben besloten ons idee uit te testen. Een telefoontje naar **Jean-Claude Mézières**. Onzekere, spannende minuten. Dan zie ik aan Pierre's gezichtsuitdrukking dat Jean-Claude mee wil werken. Een tweede telefoontje naar Bilal. Hij doet mee! We putten hier moed uit. Ik geloof dat het gaat lukken, zegt Pierre. We spreken af om kunstenaars uit alle belangrijke striplanden en zo mogelijk ook uit verschillende oostbloklanden in het geplande boek te krijgen.'

Er braken drukke dagen aan voor Pierre Christin en Andreas Knigge. Terwijl Pierre in Frankrijk rondtelefoneert en regelmatig nieuwe namen aan Knigge doorgeeft –**Juillard**, **Moebius**, **Tardi**, **Goetzinger**, **Cabanes**– belt Knigge naar verschillende andere landen. **Sienkiewicz** reageerde enthousiast en uit Spanje volgden **Prado**, **Victor Mora** en **Daniël Torres**; uit Italië **Milo Manara**; uit Engeland **Dave Gibbons**... De bal begon te rollen.

door

HANS POLS

'Ik bel een bevriende agent in Joegoslavië; hij stelt **Zelko Pahek** voor, die dan ook net zijn eerste publicatie in de VS heeft. Nog dezelfde avond komt er een telefax uit Sarajevo: **Bane Kerac** heeft van ons project gehoord en komt met een idee. **Miklos Breitner** van *Verlag Interprint* in Boedapest belt op. Hij kent een in Hongarije zeer populaire kunstenares, die graag iets wil maken. Een paar dagen later meldt zich **Lothar Drager** aan, artdirector van *Mosaic*, één van de twee in de DDR verschijnende stripbladen. Hij heeft mijn expressebrief gekregen en met enkele jonge tekenaars gesproken, die direct aan het werk zijn gegaan. Kort na kerstmis komt er een telex uit Warschau met slechts een telefoonnummer. Ik probeer een keer of dertig en krijg dan eindelijk verbinding. **Buguslav Poch** heeft mijn bericht ontvangen en is onmiddellijk gaan werken: de potloodschetsen zijn al klaar.'

Terwijl over de hele wereld tekenaars hard werkten om hun bijdrage op tijd af te krijgen, werden contacten gelegd met uitgevers in verschillende landen. Gelijktijdig met de Nederlandse editie verscheen Doorbraak zodoende bij de uitgevers *Carlsen* in Denemarken, *Kunstannus Oy Semic* in Finland, *Les Humanoïdes Associés* in Frankrijk, *Titan Books* in Engeland, *Interprint* in Hongarije, *Comic Art* in Italië, *Semic* in Noorwegen, *Carlsen Verlag* in Oost-Duitsland (de eerste uitgave van de Oostduitse tak van

DORDRECHT

ZONDAG 19 AUGUSTUS 1990 ★ 11.00u

STRIPFESTIJN

OP HET

SCHEFFERSPLEIN

DORDRECHT

ZONDAG 19 AUGUSTUS 1990 ★ 11.00u

STRIPFESTIJN

OP HET

SCHEFFERSPLEIN

15 JAAR SJORS

MET DANK AAN HERGÉ

VOOR INLICHTINGEN : 078- 142012

STRIP-FESTIJN OP HET SCHEFFERSPLEIN...

Op 19 augustus 1990 zal voor de vierde maal het *Stripfestijn op het Scheffersplein* in Dordrecht gehouden worden, mede vanwege de vele verzoeken maar vooral om het *15-jarig* bestaan van *Stripwinkel Sjors* op gepaste wijze te vieren. Tevens zullen er buiten het *Stripfestijn op het Scheffersplein* een groot aantal aktiviteiten plaatsvinden, georganiseerd door de Gemeente Dordrecht. Een en ander vindt plaats in het kader van het door de gemeente opgezette evenement *Dordt Monumenteel*.

Het programma voor het Scheffersplein

11.00 uur	Opening
12.00 uur	Presentatie van het jubileumspeldje van Stripwinkel Sjors. Het eerste exemplaar wordt overhandigd aan de ontwerper, Robert van der Kroft.
12.15 uur	Hé Lees Je Mee-show
13.00 uur	Presentatie van het boekje *67 vrolijke vertellingen van Sjors van de Rebellenclub* door Frans Piët
13.15 uur	Stripveiling deel I (30 kavels)
13.45 uur	Presentatie van *Vidocq - De Gedoemden*
14.00 uur	Jurering en uitslag van de verkleedwedstrijd
14.30 uur	Gesprek met Lorenzo Mattotti over zijn werk en zijn door Stripwinkel Sjors georganiseerde expositie en de bijbehorende catalogus
14.45 uur	Hé lees Je Mee-show
15.30 uur	Muziek
16.00 uur	Stripveiling deel II (30 kavels)
16.30 uur	Presentatie (wordt nog bekendgemaakt)
16.45 uur	Muziek

De presentatie van deze dag is ook dit jaar weer in handen van Ed van Munster.

De volgende striptekenaars zullen aanwezig zijn:
Frans Piët (*Sjors & Sjimmie*), Robert van der Kroft (*Sjors & Sjimmie, Claire*), Joost Swarte (*Moderne Kunst, Niet Zo Maar Zo*), Don Lawrence (*Trigië, Storm*), Lorenzo Mattotti (*Feux*), Eric Heuvel (*January Jones*), Martin Lodewijk (*Agent 327*), Henk Kuijpers (*Franka*), Peter de Smet (*De Generaal, Lodewijk*), Dany (*Interesse?, Nou,nou*), René Windig en Eddie de Jong (*Heinz*), Dick Matena (*Kruimeltje, Gauguin en Van Gogh*), Michel Weyland (*Aria*), Paul Geerts (*Suske & Wiske*), Jan Bosschaert (*Sam*), Yaack (*Erik*), Ferry (*Ian Kaledine*), Peter Pontiac (*Pontiac Review*), Carry Brugman (*De Partners*), Minck Oosterveer (*Claudia Brücken*), Willem Ritstier (*Gaai Baai*), Wilbert Plijnaar en Jan van Die (tekstschrijvers), Hanneke Bons (inkleurster). De namen van de tekenaars van Dupuis en de Geïllustreerde Pers zijn op dit moment nog niet bekend.

Presentatie van nieuwe stripuitgaven

Er zullen op deze dag maar liefst twee nieuwe stripalbums, een catalogus (Lorenzo Mattotti) en een nieuw Sjors & Sjimmie-speldje worden gepresenteerd.

1 - *Sjors van de Rebellenclub, 67 vrolijke vertellingen*
Dit boekje bevat de laatste 67 *Sjors*-gags van de hand van Frans Piët op tekst van Mary Piët en Lou Vierhout. Ze verschenen tussen januari 1943 en december 1948 en werden nooit eerder in boekvorm gepubliceerd.
Dit gekartonneerde boekje (10 x 14 cm) telt 72 pagina's en wordt uitgegeven in een genummerde en gesigneerde oplage van 350 exemplaren. Het is alweer het vierde deelte in deze serie, waarvan verder alleen nog de delen 2 en 3 verkrijgbaar zijn.

2 - *Vidocq - De Gedoemden* door Hans G. Kresse.
Vijfentwintig jaar geleden werd het eerste verhaal over de negentiende-eeuwse Franse politieman in het weekblad Pep gepubliceerd. De laatste drie *Vidocq* verhalen, die in Eppo/Wordt Vervolgd verschenen, werden echter nooit eerder in album uitgegeven. Ze verschijnen tijdens het Stripfestijn in een speciaal jubileumalbum met een beperkte oplage van 1000 exemplaren, waarvan 200 met

4 - *Sjors & Sjimmie-speldje.*
Ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan geeft Stripwinkel Sjors op deze dag een speciaal door Robert van der Kroft ontworpen, geëmailleerd spelje uit. Het is vervaardigd in zeven kleuren en verschijnt in een oplage van 1000 exemplaren. Het kost slechts f 4,95 en is zelfs *gratis* bij besteding van minimaal 25 gulden bij een van de kramen van Stripwinkel Sjors (gekker kunnen wij het helaas niet maken).

Kavellijst stripveiling 19 augustus 1990

Betekenis afkortingen: N.S. = nieuwstaat, M.S. = mooie staat, R.S. = redelijke staat, S.S. = slechte staat.

Eerste veiling 13.15 uur

1. Luxe Urbanus no. 1 (V.1 + V.2) nr. LVIII/C met frittenbon. 1984. N.S.
   Luxe Urbanus no. 3 (V.4) nr. 207 met waspoeder. 1984. N.S.
2. Dick Bosch: Tuinen, Dick! Gezellig & Leuk. 1986. N.S.
3. Sjors & Sjimmie: Op weg naar Minasoussa. Spaarnestad, 1955. R.S.
   Sjors & Sjimmie: Avonturen in Minasoussa. Spaarnestad, 1956. R.S.
4. Display Indianenreeks Hans G. Kresse. Casterman, 1973. N.S.
5. Majoor Fataal (Moebius). Yendor, 1981. N.S.
6. Luxe bundel Nero in Afrika nr. 1222. Standaard, 1982. N.S.
7. Waanzin waanzuit, deel 1 (Gotlib). Dargaud, 1981. N.S.
8. 13 Batman-buttons (zeefdruk op blik). 1966. N.S.
9. Corentin bij de Roodhuiden. 1e druk. Lombard, 1956. N.S. (zonder Kuifjezegel).
10. Tom Poes en de meester-schilder. 2e serie no. 2. 1e druk, 2e editie. D.A.V.I.D., 1946. N.S.
11. Suske & Wiske reclamepuzzel: kinderchocolade. 1980. N.S.
12. Storm album 6, gekartonneerd. Oberon, 1981. N.S.
13. Barelli en Nusa Penida deel 1. nr. 680/1000. Rijperman, 1980. M.S.
14. Suske & Wiske: De vliegende aap. 1e druk. Standaard, 1948. R.S.
15. Latex Clifton. M.S.
16. Robbedoes album 15. Dupuis, 1945. R.S.
17. Guust display. Dupuis, 1982. M.S.
18. Monsieur Vincent, vriend van de armen. Lombard, 1957. N.S.
19. Robbedoes & Kwabbernoot: Er is een tovenaar in Rommelgem. 1e druk. Dupuis, 1951. M.S.
20. Luxe editie Tristan: De kathedraal. Nr. 345/520, gesigneerd. Casterman, 1985. N.S.
21. Sneeuw deel 3, met sjaal in luxe map. Lombard, 1989. N.S.
22. Originele pagina Storm album 2 plaat 6, ingelijst.
23. Kuifje bundels 57, 58 en 59. Lombard, 1962. M.S.
24. Ik Mickey Mouse deel 1. Oberon, 1977. N.S.
25. Jeremiah album 8, gekartonneerd. Novedi, 1983. N.S.
26. Robbedoes album 18. Dupuis, 1946. M.S.
27. De ogen van de kat (Moebius). Panda, 1981. N.S.
28. Luxe editie Paul Cuvelier: Jonge Afrodites. Nr. 108/150, met ets. Loempia, 1985. N.S.
29. Snatch Comics 3, cover R. Crumb. 1e druk. 1969. N.S.
    Sleazy Scandals 1. 1974. M.S.
30. Kuifje bundel 24. Lombard, 1954. M.S.

Tweede veiling 16.00 uur

31. Twee Kuifje ansichtkaarten. Casterman, jaren 60. N.S.
32. Ghita deel 1 en 2, gekartonneerd. Beide 5/200. Nevada, 1984. N.S.
33. Spiderman luchtbed. Toi (Spanje), 1984. N.S. 34. Sjors & Sjimmie: Op vacantie. Spaarnestad, 1957. R.S.
    Sjors & Sjimmie: In Wonderland. Spaarnestad, 1957. R.S.
35. 40 vieze tekeningen (Willem). Thomas Rap, 1969. N.S.
36. Dan Cooper: De blauwe driehoek. 1e druk. Lombard, 1957. R.S.
37. Daan Durf: De man van nergens. Rostrum, 1979. N.S.
38. Storm album 8, gekartonneerd. Oberon, 1982. N.S.
39. Display Agent 212. Dupuis, 1987. N.S.
57. Het geheim van de Hindoesleutel. Nr. 297/500. Clumzy, 1983. N.S.
58. Jeremiah album 7, gekartonneerd. Novedi, 1982. N.S.
59. Robbedoes album 194 (zeldzaam). Dupuis, 1988. N.S.
60. Bulletje & Bonestaak: Het Neptunusfeest op de Herkules. Ontwikkeling, 1929. M.S.

De kavels zijn van 10 augustus t/m 18 augustus bij Stripwinkel Sjors te bezichtigen, en op 19 augustus bij de infostand tot één uur voor de aanvang van de veiling. Geïnteresseerde bieders kunnen bij diezelfde stand een deelnamenummer afhalen.
Er wordt over de goederen geen opgeld gerekend.

Verkleedwedstrijd

Ook dit jaar zal er weer, zowel voor kleine als voor grote stripliefhebbers, een stripverkleedwedstrijd gehouden worden. Ook dit keer zijn er tien schitterende prijzen te winnen. De jury bestaat uit Peter de Smet, Hansje Joustra en Carry Brugman.
Deelnemers kunnen zich mondeling, schriftelijk of telefonisch opgeven bij Stripwinkel Sjors, Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, tel. 078 - 142012.

1e prijs: grote Disney sporttas of grote pluche Bugs Bunny pop
2e prijs: grote metalen Batmobile of Minnie Mouse strandtas
3e prijs: Tom & Jerry etui of Snoopy nekportemonnee
4e, 5e en 6e prijs: Garfield clip-on of Mickey Mouse ceintuur
7e t/m 10e prijs: waardebon van f 10,-

Verkleed je dus als je favoriete stripfiguur en geef je op voor deze unieke wedstrijd om mee te dingen naar de prachtige prijzen. Iedere deelnemer ontvang het speciale Sjors-jubileumspeldje.

Springkasteel

Speciaal voor de kleine stripliefhebbers zal dit jaar een schitterend strip-springkasteel (*Suske & Wiske, Nero* of *De Rode Ridder*) op het Scheffersplein worden opgesteld.

Stripmarkt

Voor informatie over een plaats op de stripmarkt: Stripwinkel Sjors, tel. 078 - 142012.
Op de stripmarkt zullen in elk geval aanwezig zijn:
Stripwinkel Sjors (Mattotti-catalogus, 67 vrolijke vertellingen, Vidocq jubileumalbum, Sjors-speldje)
Pep 3-D comics (U.S.A. comic-specialist)
Stichting ZetEl (Zozolala)
Het Raadsel (verspreider/uitgever van strips, zeefdrukken, portfolio's etc.)
Uitgeverij Big Balloon (Sjors en Sjimmie stripblad, stripalbums)
Uitgeverij Lombard (weekblad Kuifje, stripalbums)
Uitgeverij Dynamo (De Toestand, stripalbums)
Uitgeverij Dupuis (weekblad Robbedoes, stripalbums)
Standaard uitgeverij (Suske & Wiske en andere stripalbums)
Uitgeverij Geïllustreerde Pers (weekblad Donald Duck, stripalbums)
Stripantiquariaat Richard (antieke en oude strips)
Het Stripschap/Stripschrift (Nederlandse vereniging van stripliefhebbers)
Eric Schreurs fanclub
Don Lawrence fanclub
Uitgeverij Griffioen (Franka)
Uitgeverij Melse (Peter de Smet)
Stripwinkel Eppo (antieke en oude strips)

Hé Lees Je Mee?!-show

De Hé lees je mee?!-show is een groot kinderspektakel dat is opgezet in samenwerking met de jeugdbladen *Bobo, Disneyland, Donald Duck, Sjors & Sjimmie stripblad* en *Tina*.

STRIP-FESTIJN OP HET SCHEFFERSPLEIN...

Op 19 augustus 1990 zal voor de vierde maal het *Stripfestijn op het Scheffersplein* in Dordrecht gehouden worden, mede vanwege de vele verzoeken maar vooral om het *15-jarig* bestaan van *Stripwinkel Sjors* op gepaste wijze te vieren. Tevens zullen er buiten het *Stripfestijn op het Scheffersplein* een groot aantal aktiviteiten plaatsvinden, georganiseerd door de Gemeente Dordrecht. Een en ander vindt plaats in het kader van het door de gemeente opgezette evenement *Dordt Monumenteel*.

Het programma voor het Scheffersplein

11.00 uur	Opening
12.00 uur	Presentatie van het jubileumspeldje van Stripwinkel Sjors. Het eerste exemplaar wordt overhandigd aan de ontwerper, Robert van der Kroft.
12.15 uur	Hé Lees Je Mee-show
13.00 uur	Presentatie van het boekje *67 vrolijke vertellingen van Sjors van de Rebellenclub* door Frans Piët
13.15 uur	Stripveiling deel I (30 kavels)
13.45 uur	Presentatie van *Vidocq - De Gedoemden*
14.00 uur	Jurering en uitslag van de verkleedwedstrijd
14.30 uur	Gesprek met Lorenzo Mattotti over zijn werk en zijn door Stripwinkel Sjors georganiseerde expositie en de bijbehorende catalogus
14.45 uur	Hé lees Je Mee-show
15.30 uur	Muziek
16.00 uur	Stripveiling deel II (30 kavels)
16.30 uur	Presentatie (wordt nog bekendgemaakt)
16.45 uur	Muziek

De presentatie van deze dag is ook dit jaar weer in handen van Ed van Munster.

De volgende striptekenaars zullen aanwezig zijn:
Frans Piët (*Sjors & Sjimmie*), Robert van der Kroft (*Sjors & Sjimmie, Claire*), Joost Swarte (*Moderne Kunst, Niet Zo Maar Zo*), Don Lawrence (*Trigië, Storm*), Lorenzo Mattotti (*Feux*), Eric Heuvel (*January Jones*), Martin Lodewijk (*Agent 327*), Henk Kuijpers (*Franka*), Peter de Smet (*De Generaal, Lodewijk*), Dany (*Interesse?, Nou,nou*), René Windig en Eddie de Jong (*Heinz*), Dick Matena (*Kruimeltje, Gauguin en Van Gogh*), Michel Weyland (*Aria*), Paul Geerts (*Suske & Wiske*), Jan Bosschaert (*Sam*), Yaack (*Erik*), Ferry (*Ian Kaledine*), Peter Pontiac (*Pontiac Review*), Carry Brugman (*De Partners*), Minck Oosterveer (*Claudia Brücken*), Willem Ritstier (*Gaai Baai*), Wilbert Plijnaar en Jan van Die (tekstschrijvers), Hanneke Bons (inkleurster). De namen van de tekenaars van Dupuis en de Geïllustreerde Pers zijn op dit moment nog niet bekend.

Presentatie van nieuwe stripuitgaven

Er zullen op deze dag maar liefst twee nieuwe stripalbums, een catalogus (Lorenzo Mattotti) en een nieuw Sjors & Sjimmie-speldje worden gepresenteerd.

1 - *Sjors van de Rebellenclub, 67 vrolijke vertellingen*
Dit boekje bevat de laatste 67 *Sjors*-gags van de hand van Frans Piët op tekst van Mary Piët en Lou Vierhout. Ze verschenen tussen januari 1943 en december 1948 en werden nooit eerder in boekvorm gepubliceerd.
Dit gekartonneerde boekje (10 x 14 cm) telt 72 pagina's en wordt uitgegeven in een genummerde en gesigneerde oplage van 350 exemplaren. Het is alweer het vierde deelte in deze serie, waarvan verder alleen nog de delen 2 en 3 verkrijgbaar zijn.

2 - *Vidocq - De Gedoemden* door Hans G. Kresse.
Vijfentwintig jaar geleden werd het eerste verhaal over de negentiende-eeuwse Franse politieman in het weekblad Pep gepubliceerd. De laatste drie *Vidocq* verhalen, die in Eppo/Wordt Vervolgd verschenen, werden echter nooit eerder in album uitgegeven. Ze verschijnen tijdens het Stripfestijn in een speciaal jubileumalbum met een beperkte oplage van 1000 exemplaren, waarvan 200 met harde kaft.

3 - *Catalogus Lorenzo Mattotti.*
De catalogus van Lorenzo Mattotti verschijnt officieel op zaterdag 28 juli 1990, ter gelegenheid van de door Stripwinkel Sjors georganiseerde expositie van deze fabelachtige Italiaanse stripkunstenaar. De tentoonstelling vindt plaats in Galerie Witt, Groenmarkt 125, Dordrecht (op één minuut loopafstand van het Scheffersplein) en duurt tot 19 augustus.
Deze catalogus met een voorwoord van Joost Swarte en een introductie van Daniel Barberie telt 64 pagina's en geeft een overzicht van de strips, schilderijen en illustraties (o.a. voor het modetijdschrift *Vanity*) van deze Italiaanse grootmeester van kleur en sfeer. Om Mattoti's werk volledig recht te doen zijn alle afbeeldingen in kleur.
De catalogus wordt uitgegeven door Stripwinkel Sjors en is drietalig (Nederlands, Frans en Engels). De oplage is 2500 exemplaren met stofomslag, met daarnaast 150 genummerde en gesigneerde luxe exemplaren met harde kaft en op zwaar papier.
In december 1990 zal bij uitgeverij Sherpa het eerste stripalbum van Mattotti verschijnen.
De tekenaar zal zowel op 28 juli als op 19 augustus aanwezig zijn om zijn werk te signeren.

4 - *Sjors & Sjimmie-speldje.*
Ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan geeft Stripwinkel Sjors op deze dag een speciaal door Robert van der Kroft ontworpen, geëmailleerd spelje uit. Het is vervaardigd in zeven kleuren en verschijnt in een oplage van 1000 exemplaren. Het kost slechts f 4,95 en is zelfs *gratis* bij besteding van minimaal 25 gulden bij een van de kramen van Stripwinkel Sjors (gekker kunnen wij het helaas niet maken).

Kavellijst stripveiling 19 augustus 1990

Betekenis afkortingen: N.S. = nieuwstaat, M.S. = mooie staat, R.S. = redelijke staat, S.S. = slechte staat.

Eerste veiling 13.15 uur

1. Luxe Urbanus no. 1 (V.1 + V.2) nr. LVIII/C met frittenbon. 1984. N.S. Luxe Urbanus no. 3 (V.4) nr. 207 met waspoeder. 1984. N.S.
2. Dick Bosch: Tuinen, Dick! Gezellig & Leuk. 1986. N.S.
3. Sjors & Sjimmie: Op weg naar Minasoussa. Spaarnestad, 1955. R.S. Sjors & Sjimmie: Avonturen in Minasoussa. Spaarnestad, 1956. R.S.
4. Display Indianenreeks Hans G. Kresse. Casterman, 1973. N.S.
5. Majoor Fataal (Moebius). Yendor, 1981. N.S.
6. Luxe bundel Nero in Afrika nr. 1222. Standaard, 1982. N.S.
7. Waanzin waanzuit, deel I (Gotlib). Dargaud, 1981. N.S.
8. 13 Batman-buttons (zeefdruk op blik). 1966. N.S.
9. Corentin bij de Roodhuiden. 1e druk. Lombard, 1956. N.S. (zonder Kuifjezegel).
10. Tom Poes en de meester-schilder. 2e serie no. 2. 1e druk, 2e editie. D.A.V.I.D., 1946. N.S.
11. Suske & Wiske reclamepuzzel: kinderchocolade. 1980. N.S.
12. Storm album 6, gekartonneerd. Oberon, 1981. N.S.
13. Barelli en Nusa Penida deel 1. nr. 680/1000. Rijperman, 1980. M.S.
14. Suske & Wiske: De vliegende aap. 1e druk. Standaard, 1948. R.S.
15. Latex Clifton. M.S.
16. Robbedoes album 15. Dupuis, 1945. R.S.
17. Guust display. Dupuis, 1982. M.S.
18. Monsieur Vincent, vriend van de armen. Lombard, 1957. N.S.
19. Robbedoes & Kwabbernoot: Er is een tovenaar in Rommelgem. 1e druk. Dupuis, 1951. M.S.
20. Luxe editie Tristan: De kathedraal. Nr. 345/520, gesigneerd. Casterman, 1985. N.S.
21. Sneeuw deel 3, met sjaal in luxe map. Lombard, 1989. N.S.
22. Originele pagina Storm album 2 plaat 6, ingelijst.
23. Kuifje bundels 57, 58 en 59. Lombard, 1962. M.S.
24. Ik Mickey Mouse deel 1. Oberon, 1977. N.S.
25. Jeremiah album 8, gekartonneerd. Novedi, 1983. N.S.
26. Robbedoes album 18. Dupuis, 1946. M.S.
27. De ogen van de kat (Moebius). Panda, 1981. N.S.
28. Luxe editie Paul Cuvelier: Jonge Afrodites. Nr. 108/150, met ets. Loempia, 1985. N.S.
29. Snatch Comics 3, cover R. Crumb. 1e druk. 1969. N.S. Sleazy Scandals 1. 1974. M.S.
30. Kuifje bundel 24. Lombard, 1954. M.S.

Tweede veiling 16.00 uur

31. Twee Kuifje ansichtkaarten. Casterman, jaren 60. N.S.
32. Ghita deel 1 en 2, gekartonneerd. Beide 5/200. Nevada, 1984. N.S.
33. Spiderman luchtbed. Toi (Spanje), 1984. N.S. 34. Sjors & Sjimmie: Op vacantie. Spaarnestad, 1957. R.S. Sjors & Sjimmie: In Wonderland. Spaarnestad, 1957. R.S.
35. 40 vieze tekeningen (Willem). Thomas Rap, 1969. N.S.
36. Dan Cooper: De blauwe driehoek. 1e druk. Lombard, 1957. R.S.
37. Daan Durf: De man van nergens. Rostrum, 1979. N.S.
38. Storm album 8, gekartonneerd. Oberon, 1982. N.S.
39. Display Agent 212. Dupuis, 1987. N.S.
40. Duppie: E.D. ZZ sekte (Willem Vleeschouwer). Espee, 1980. M.S.
41. Lucky Luke: Avonturen in het westen. 1e druk. Dupuis, 1952. S.S.
42. Latex Zwendel. R.S. 43. Tom Poes en de rare uitvinding. De Muinck, 1946. M.S.
44. Trombone illustré (Franquin, Franstalig). Dupuis, 1977. N.S.
45. De onbekende stille deel 14. ATH, 1954. M.S.
46. Luxe editie Blake & Mortimer: Professor Sato. Nr. 540/800. Ed. Blake & Mortimer, 1990. N.S.
47. Kuifje bundels 60, 61 en 62. Lombard, 1962/63. M.S.
48. Display De wereld van Hergé. Casterman, 1983. M.S.
49. Luxe bundel Storm (album 1 t/m 4). Oberon, 1981. N.S.
50. Suske & Wiske: De sprietatoom. 1e druk. Standaard, 1948. R.S.
51. Waanzin waanzuit, deel 2 (Gotlib). Dargaud, 1982. N.S.
52. Robin-pop met kleren, in verpakking. Harbert, 1979. N.S.
53. Luxe editie Bollie & Billie: Stripcocker. Gesigneerd, nr. 488/500. Dupuis, 1984. N.S.
54. Luxe editie Rikki & Wiske: Chokowakije. Gesigneerd, nr. 239/500. V.d. Veer, 1989. N.S.
55. Jef, Dolfke en Rob, deel 1. Dupuis, 1940. M.S.
56. Schipbreuk in de Tijd: Dodelijk universum. Panda, 1979. N.S.
57. Het geheim van de Hindoesleutel. Nr. 297/500. Clumzy, 1983. N.S.
58. Jeremiah album 7, gekartonneerd. Novedi, 1982. N.S.
59. Robbedoes album 194 (zeldzaam). Dupuis, 1988. N.S.
60. Bulletje & Bonestaak: Het Neptunusfeest op de Herkules. Ontwikkeling, 1929. M.S.

De kavels zijn van 10 augustus t/m 18 augustus bij Stripwinkel Sjors te bezichtigen, en op 19 augustus bij de infostand tot één uur voor de aanvang van de veiling. Geïnteresseerde bieders kunnen bij diezelfde stand een deelnamenummer afhalen.
Er wordt over de goederen geen opgeld gerekend.

Verkleedwedstrijd

Ook dit jaar zal er weer, zowel voor kleine als voor grote stripliefhebbers, een stripverkleedwedstrijd gehouden worden. Ook dit keer zijn er tien schitterende prijzen te winnen. De jury bestaat uit Peter de Smet, Hansje Joustra en Carry Brugman.
Deelnemers kunnen zich mondeling, schriftelijk of telefonisch opgeven bij Stripwinkel Sjors, Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, tel. 078 - 142012.

1e prijs: grote Disney sporttas of grote pluche Bugs Bunny pop
2e prijs: grote metalen Batmobile of Minnie Mouse strandtas
3e prijs: Tom & Jerry etui of Snoopy nekportemonnee
4e, 5e en 6e prijs: Garfield clip-on of Mickey Mouse ceintuur
7e t/m 10e prijs: waardebon van f 10,-

Verkleed je dus als je favoriete stripfiguur en geef je op voor deze unieke wedstrijd om mee te dingen naar de prachtige prijzen. Iedere deelnemer ontvang het speciale Sjors-jubileumspeldje.

Springkasteel

Speciaal voor de kleine stripliefhebbers zal dit jaar een schitterend strip-springkasteel (*Suske & Wiske, Nero* of *De Rode Ridder*) op het Scheffersplein worden opgesteld.

Stripmarkt

Voor informatie over een plaats op de stripmarkt: Stripwinkel Sjors, tel. 078 - 142012.
Op de stripmarkt zullen in elk geval aanwezig zijn:
Stripwinkel Sjors (Mattotti-catalogus, 67 vrolijke vertellingen, Vidocq jubileumalbum, Sjors-speldje)
Pep 3-D comics (U.S.A. comic-specialist)
Stichting ZetEl (Zozolala)
Het Raadsel (verspreider/uitgever van strips, zeefdrukken, portfolio's etc.)
Uitgeverij Big Balloon (Sjors en Sjimmie stripblad, stripalbums)
Uitgeverij Lombard (weekblad Kuifje, stripalbums)
Uitgeverij Dynamo (De Toestand, stripalbums)
Uitgeverij Dupuis (weekblad Robbedoes, stripalbums)
Standaard uitgeverij (Suske & Wiske en andere stripalbums)
Uitgeverij Geïllustreerde Pers (weekblad Donald Duck, stripalbums)
Stripantiquariaat Richard (antieke en oude strips)
Het Stripschap/Stripschrift (Nederlandse vereniging van stripliefhebbers)
Eric Schreurs fanclub
Don Lawrence fanclub
Uitgeverij Griffioen (Franka)
Uitgeverij Melse (Peter de Smet)
Stripwinkel Eppo (antieke en oude strips)

Hé Lees Je Mee?!-show

De Hé lees je mee?!-show is een groot kinderspektakel dat is opgezet in samenwerking met de jeugdbladen *Bobo, Disneyland, Donald Duck, Sjors & Sjimmie stripblad* en *Tina*.
De show wordt gepresenteerd op een speciaal gebouwde podiumwagen en is afgestemd op de jeugd van 3 tot 12 jaar en op hun ouders.
De presentatie is in handen van Circus Custers. Hun jarenlange ervaring is een garantie voor kwaliteit. U kunt een perfecte show verwachten.

Wordt Vervolgd-grimeerteam

Het Wordt Vervolgd-grimeerteam verandert gewone jongens en meisjes (maar ook volwassenen) razendsnel in de meest sprookjesachtige figuren.

Stripfiguren in levende lijve

Op het Stripfestijn zullen diverse stripfiguren rondlopen, zodat je op de foto kunt met Suske & Wiske, Sjors & Sjimmie, Garfield en allerlei anderen. Vergeet niet je fototoestel mee te nemen.

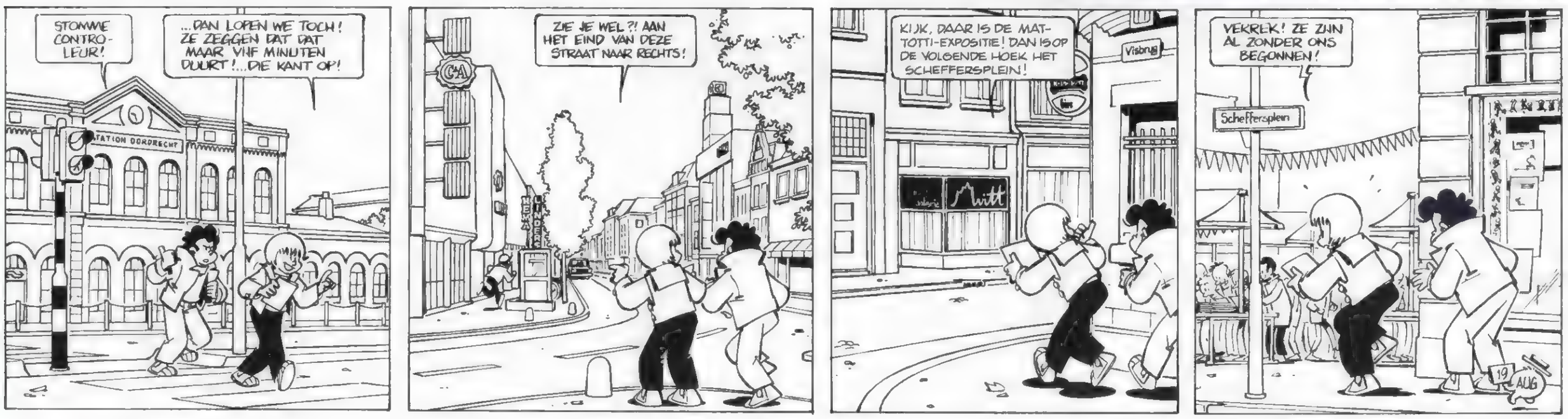
STOMME CONTRO-LEUR!
...DAN LOPEN WE TOCH! ZE ZEGGEN DAT DAT MAAR VIJF MINUTEN DUURT!...DIE KANT OP!
STATION DORDRECHT
ZIE JE WEL?! AAN HET EIND VAN DEZE STRAAT NAAR RECHTS!
C&A
KIJK, DAAR IS DE MATTOTTI-EXPOSITIE! DAN IS OP DE VOLGENDE HOEK HET SCHEFFERSPLEIN!
Visbrug
Witt
VERREK! ZE ZIJN AL ZONDER ONS BEGONNEN!
Scheffersplein
19 AUG

verhalen, die in Eppo/Wordt Vervolgd verschenen, werden echter nooit eerder in album uitgegeven. Ze verschijnen tijdens het Stripfestijn in ~~in~~ een speciaal jubileumalbum met een beperkte oplage van 1000 exemplaren, waarvan 200 met harde kaft.

37. Daan Durf: De man van nergens. Rostrum, 1979. N.S.
38. Storm album 8, gekartonneerd. Oberon, 1982. N.S.
39. Display Agent 212. Dupuis, 1987. N.S.
40. Duppie: E.D. ZZ sekte (Willem Vleeschouwer). Espee, 1980. M.S.

SCHEFFERSPLEIN 1
3311 EJ DORDRECHT

UITNODIGING VOOR :

PORT BETAALD DORDRECHT

AFFICHE OPHANGEN A.U.B. DANK U!

3 - *Catalogus Lorenzo Mattotti.*
De catalogus van Lorenzo Mattotti verschijnt officieel op zaterdag 28 juli 1990, ter gelegenheid van de door Stripwinkel Sjors georganiseerde expositie van deze fabelachtige Italiaanse stripkunstenaar. De tentoonstelling vindt plaats in Galerie Witt, Groenmarkt 125, Dordrecht (op één minuut loopafstand van het Scheffersplein) en duurt tot 19 augustus.
Deze catalogus met een voorwoord van Joost Swarte en een introductie van Daniel Barberie telt 64 pagina's en geeft een overzicht van de strips, schilderijen en illustraties (o.a. voor het modetijdschrift *Vanity*) van deze Italiaanse grootmeester van kleur en sfeer. Om Mattoti's werk volledig recht te doen zijn alle afbeeldingen in kleur.
De catalogus wordt uitgegeven door Stripwinkel Sjors en is drietalig (Nederlands, Frans en Engels). De oplage is 2500 exemplaren met stofomslag, met daarnaast 150 genummerde en gesigneerde luxe exemplaren met harde kaft en op zwaar papier.
In december 1990 zal bij uitgeverij Sherpa het eerste stripalbum van Mattotti verschijnen.
De tekenaar zal zowel op 28 juli als op 19 augustus aanwezig zijn om zijn werk te signeren.

41. Lucky Luke: Avonturen in het westen. !e druk. Dupuis, 1952. S.S.
42. Latex Zwendel. R.S. 43. Tom Poes en de rare uitvinding. De Muinck, 1946. M.S.
44. Trombone illustré (Franquin, Franstalig). Dupuis, 1977. N.S.
45. De onbekende stille deel 14. ATH, 1954. M.S.
46. Luxe editie Blake & Mortimer: Professor Sato. Nr. 540/800. Ed. Blake & Mortimer, 1990. N.S.
47. Kuifje bundels 60, 61 en 62. Lombard, 1962/63. M.S.
48. Display De wereld van Hergé. Casterman, 1983. M.S.
49. Luxe bundel Storm (album 1 t/m 4). Oberon, 1981. N.S.
50. Suske & Wiske: De sprietatoom. !e druk. Standaard, 1948. R.S.
51. Waanzin waanzuit, deel 2 (Gotlib). Dargaud, 1982. N.S.
52. Robin-pop met kleren, in verpakking. Harbert, 1979. N.S.
53. Luxe editie Bollie & Billie: Stripcocker. Gesigneerd, nr. 488/500. Dupuis, 1984. N.S.
54. Luxe editie Rikki & Wiske: Chokowakije. Gesigneerd, nr. 239/500. V.d. Veer, 1989. N.S.
55. Jef, Dolfke en Rob, deel 1. Dupuis, 1940. M.S.
56. Schipbreuk in de Tijd: Dodelijk universum. Panda, 1979. N.S.

De Hé lees je mee?!-show is een groot kinderspektakel dat is opgezet in samenwerking met ~~de~~ jeugdbladen *Bobo, Disneyland, Donald Duck, Sjors & Sjimmie stripblad* en *Tina*.
De show wordt gepresenteerd op een speciaal gebouwde podiumwagen en is afgestemd op de jeugd van 3 tot 12 jaar en op hun ouders.
De presentatie is in handen van Circus Custers. Hun jarenlange ervaring is een garantie voor kwaliteit. U kunt een perfecte show verwachten.

Wordt Vervolgd-grimeerteam

Het Wordt Vervolgd-grimeerteam verandert gewone jongens en meisjes (maar ook volwassenen) razendsnel in de meest sprookjesachtige figuren.

Stripfiguren in levende lijve

Op het Stripfestijn zullen diverse stripfiguren rondlopen, zodat je op de foto kunt met Suske & Wiske, Sjors & Sjimmie, Garfield en allerlei anderen. Vergeet niet je fototoestel mee te nemen.

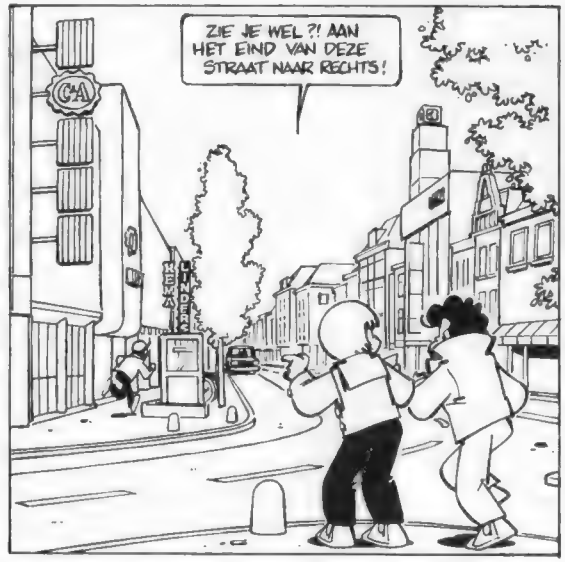

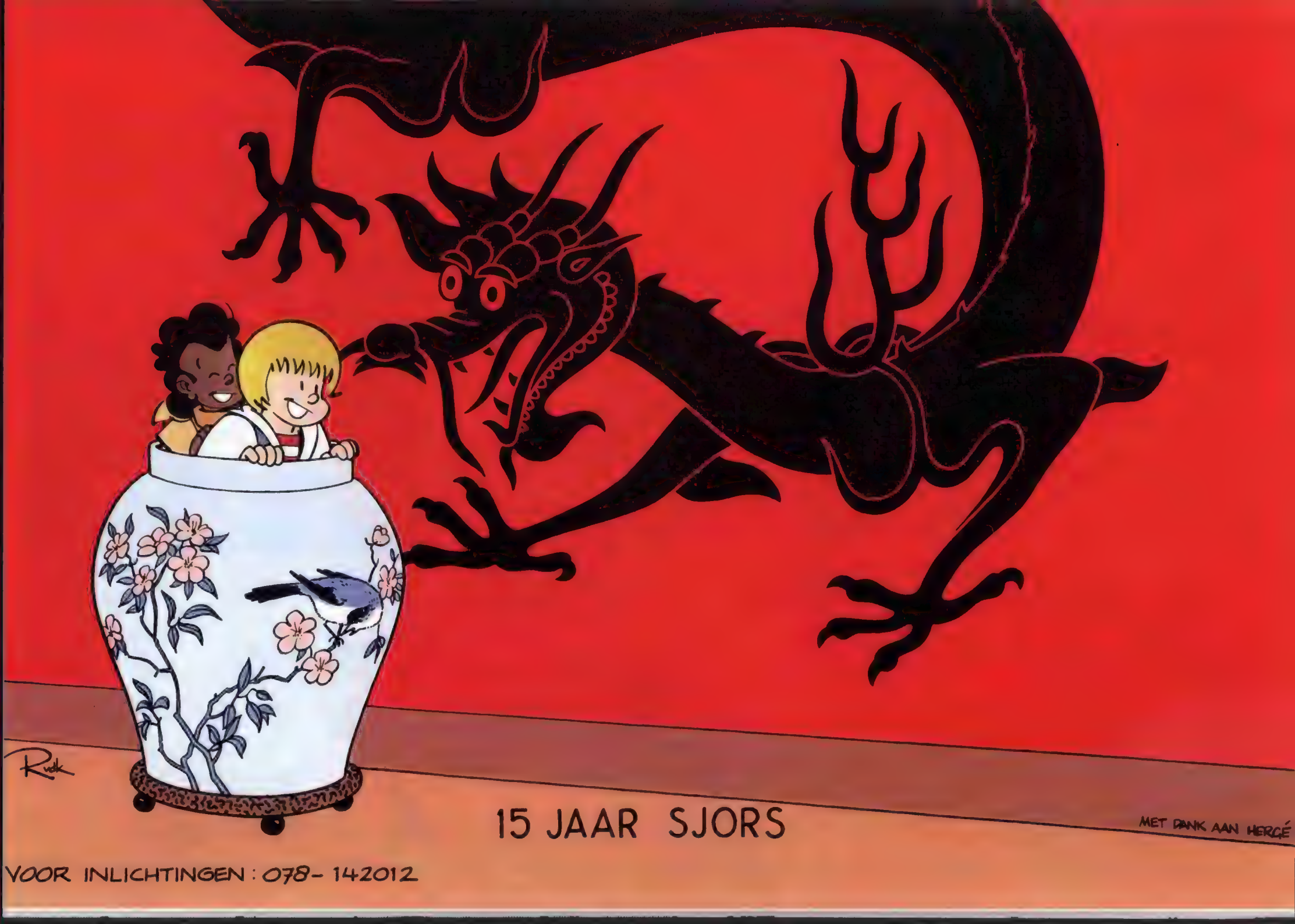
15 JAAR SJORS
MET DANK AAN HERGÉ
VOOR INLICHTINGEN : 078- 142012

AL NAMEN OP EEN SERVETJE

Carlsen!), *Norma* in Spanje, *Catalan* in de Verenigde Staten en *Carlsen* in West-Duitsland en Zweden. De Nederlandse uitgave van Doorbraak verscheen bij *Semic Juniorpress*.

Zevenentwintig stripmakers en dertien uitgevers geven met Doorbraak blijk van hun betrokkenheid bij de gebeurtenissen in Oost-Europa. gebeurtenissen die de geschiedenis ingrijpend zullen beïnvloeden en die veel mensen emotioneel hebben aangegrepen. Wat ook in dit boek weer duidelijk wordt, is dat die emoties soms het best zijn te verwoorden in beelden – en wie kunnen dat beter dan (strip)kunstenaars?

De cover van Bilal spreekt al voor zichzelf. We zien een Oosteuropees gezin; op het eerste gezicht is dit een familieportret, maar let op de details: de vader heeft een gewonde arm, op de achtergrond zien we verschillende vlaggen en op tafel liggen een hamer, een sikkel en een rode ster, waar barsten in zijn gekomen en waarvan twee punten zijn afgebroken. Een sprekend beeld. Een beeld zoals er meer zijn in Doorbraak. Ilona Kiss tekent twee muren; van de eerste zien we een groot gedeelte met daarboven een strookje blauwe lucht. Wanneer we de pagina omslaan is het beeld verandert. De muur is er nog, maar we kijken omhoog en zien een stralend blauwe lucht. Prachtig zijn ook de vier tekeningen van **Bill Sienkiewicz**; **Matthias Schultheiss** is zeer cynisch. Cynisch is ook **Dave Gibbons**, die *Superman* als bevrijder naar Oost-Europa stuurt, met een lichtjes gewijzigd symbool op zijn borst. Hard gelachen heb ik om de tekening van **Tardi**; geestig is ook **Boucq** die in een tekening de van hem zo bekende spot verwerkt.

De afbraak van het communisme roept gemengde gevoelens op, ook bij de kunstenaars die aan dit boek meewerkten, maar over het algemeen lijkt aan onze kant van de muur met meer scepsis en – zoals ik het reeds aanduidde – zelfs cynisme naar de gebeurtenissen gekeken te worden. De toon van de Oosteuropese bijdragen is doorgaans hoopvoller, de roes waarin een aantal landen verkeerde was op het moment dat de tekeningen werden ingeleverd nog niet uitgewerkt. De toekomst is onzeker. Een vereniging van de twee Duitslanden is onvermijdelijk. In sommige landen lijken nieuwe dictators de oude te gaan vervangen. Wie kunnen beter de gevoelens, die al de gebeurtenissen van de laatste maanden met

BILL SIENKIEWICZ

zich meebrengen, verwoorden dan kunstenaars. Gevoelens van hoop, van angst voor het nieuwe. De toekomst is onzeker, maar één ding lijkt vast te staan: de tijd van de oude mannen met hun zwarte hoeden, hun zwarte jassen, hun duistere gezichten en ideeën waarover Christin spreekt in zijn inleiding lijkt voorbij.

'Want plotseling zijn de rijen mannen en hun muren barsten gaan vertonen als een legpuzzel die je schudt; is de een na de ander gaan wandelen als in een kegelspel. Niet onder het gedonder van zware wapens of onder de schok van andere zegevierende ideologieën. Maar onder de tegelijkertijd zo lichte en o zo onweerstaanbare druk van degenen die zij beschouwen als de zwaksten of de meest onverantwoordelijken. Een oude, vermoeide geleerde die net uit ballingschap is teruggekeerd. Jonge mensen in hun piepkleine auto's die bij de grenzen staan te knetteren. Een vroegere turnkoningin die stilletjes overloopt... dat was nog slechts het begin. Want daarna, oh daarna, hebben we dingen gezien die nog nooit te zien waren geweest.'

Doorbraak
Diverse auteurs
Semic Juniorpress 1990
ISBN 90-305-0676-8
Prijs ƒ24,95. (80 pagina's, kleur,s.k.)

MARVANO

Tussen strip en literatuur

Foto ERIK GROSSEY

Science Fiction is in het beste geval een spiegel van de moderne maatschappij. Door zijn verhaal naar de toekomst te verplaatsen is de kunstenaar in staat om iets over het heden te vertellen. Bovendien, net als alle literatuur vertelt ook science fiction-literatuur ons iets over de mens. *De eeuwige oorlog* **van** Joe Haldeman **is zo'n boek, dat ons iets vertelt over de mens en over de huidige maatschappij, meer specifiek over agressie en oorlogsvoering.** *De eeuwige oorlog* **is een boek dat Haldeman nooit had kunnen schrijven zonder zijn eigen ervaring opgedaan tijdens één van die gruwelijke ondernemingen waartoe de mens in staat is: de Vietnam-oorlog.**

door
HANS POLS

Joe Haldeman werd geboren in Oklahoma City; hij is fysicus en sterrekundige. In 1968 werd hij naar Vietnam gestuurd en gewond kwam hij weer terug. Een eerste poging om zijn ervaringen te verwerken deed Haldeman met het schrijven van de roman *War year*. Een tweede keer, maar dan via de omweg van de science fiction, schrijft hij over deze ervaringen in *The forever war* (De eeuwige oorlog, Elmar 1980). *De eeuwige oorlog* werd een internationaal succes en Haldeman kreeg er de twee belangrijkste prijzen op het gebied van science fiction voor: de *Hugo* en de *Nebula Award*. Joe Haldeman is eind augustus in Den Haag om de Worldcon bij te wonen.

Marc van Oppen, Marvano, leerde Joe Haldeman kennen in Gent waar zij in 1980 allebei aanwezig waren op een SF-congres. Hij was toen al enige tijd bezig met het illustreren van SF-verhalen en had enkele korte strips en het boek *De vlucht van het paard* gemaakt. Marvano is van huis uit binnenhuisarchitect, maar al van jongs af aan was het zijn droom om striptekenaar te worden. De eerste kansen om strips te tekenen kreeg hij van **Kees van Toorn**, die indertijd het blad *Orbit* uitgaf. Het waren goede tijden voor de science fiction in Nederland en behalve verhalen voor Orbit ging Marvano ook boeken van **Jack Vance** en fantasy-bundels illustreren voor uitgeverij *Meulenhof*. Ook voor de Duitse uitgever *Heyne* ging hij illustraties maken. In 1982 werd Marc van Oppen hoofdredacteur van *Kuifje*; hierna werd hij uitgever van *Den Gulden Engel*, maar ook aan dit avontuur kwam een einde.

1980, intermezzo:
Het was de tijd waarin warhoofden het hadden over het winnen van een nucleaire oorlog. Het was de tijd waarin men een democratie trachtte te ontwrichten door het neerkogelen van winkelende burgers. Het was de tijd waarin grootmachten zich de vingers brandden aan een overvolle Boeing 747 of een pietluttig Caraïbisch eiland.
Het was de tijd waarin geheimagenten moordende springladingen gebruikten om de internationale milieubeweging de mond te snoeren. Het was, kortom, in meer dan één opzicht de tijd van Rambo en Rocky.
(Uit het voorwoord van Marvano bij De eeuwige oorlog deel 1.)

Al direct na hun eerste ontmoeting had Marvano het idee om van *De eeuwige oorlog* een stripversie te maken. In 1987 na zijn vertrek bij Den Gulden Engel liet hij een aantal proefpagina's zien aan Joe Haldeman tijdens een bijeenkomst in Brighton. Haldeman stemde meteen in met het idee om een stripversie van het verhaal te maken. Ook een uitgever, *Dupuis*, was snel gevonden. Met *De eeuwige oorlog* begon uiteindelijk voor Marvano echt een carrière als striptekenaar.

'Het was voor de eerste keer dat ik een verhaal in kleur maakte en ik heb geprobeerd vanaf het begin met de inkleuring rekening te houden. En verder, na vier jaar Kuifje en twee jaar Den Gulden Engel, wist ik natuurlijk beter hoe een strip in elkaar hoorde te zitten dan daarvoor. Ook de tijden waren veranderd. In de jaren zeventig werd er veel meer geëxperimenteerd met pagina-indeling en dergelijke, totdat tekenaars constateerden dat het eigenlijk niet werkte en stilaan teruggingen naar een meer klassieke vorm. Daar heb ik met De eeuwige oorlog op ingespeeld en het allemaal zo eenvoudig mogelijk gehouden.'

Wat trok Marvano aan in *De eeuwige oorlog*?

'De zeer realistische en droge aanklacht (hoewel dat woord nogal prekerig klinkt) van het fenomeen oorlog en de onderliggende boodschap (ook dat klinkt prekerig, maar ik vind geen beter woord) dat niets het ooit waard is om een wapen te gebruiken. Dat het waanzinnig is een wapen op te nemen om daarmee een conflict of meningsverschil op te lossen.'

'Ik vermoed dat geweld, gezien de aard van de mens, op een gegeven moment onvermijdelijk is. Ik geloof ook niet in de

Boven, ontwerp voor *De eeuwige Oorlog* T-shirt. *Onder*, ex-libris dat de Brusselse boekhandelaar *Yves Schlirf* gaf bij aankoop van *De Eeuwige Oorlog 3*.

stelling: slaan ze je op de linker wang, bied ze dan de rechter wang aan. Dat is onzin. Legers hoeven niet meteen afgeschaft te worden. Zolang er nog gekken zijn die denken dat ze met wapens wel iets kunnen oplossen, moet daar iets tegenover staan.'

Er is een groot verschil in stijl tussen het werk dat Marvano aan het begin en aan het einde van de jaren tachtig maakte en niet alleen omdat hij *De eeuwige oorlog* liet inkleuren. Dit stijlverschil lijkt zo groot, omdat er lange tijd weinig van Marvano verscheen. Dat het allemaal minder abrupt is verlopen is te zien in *Solitair*, een strip die pas dit jaar verscheen, maar die al af was in 1986. Het eerste hoofdstuk van dit verhaal verscheen zelfs al in 1983 als kort verhaal in *Robbedoes*. In Solitair is de evolutie die Marvano doormaakte, in de jaren dat hij vooral op andere gebieden met strips te maken had, goed te zien. Solitair is afgezien hiervan een mooi verhaal.

'Het verhaal speelt zich af in de nabije toekomst. De wereldbevolking is uitgedund door een vreemde ziekte, de Plaag. De lijders aan die ziekte worden *Plaagdragers* genoemd en gemeden door de andere mensen. In die tamelijk wrede wereld probeert een meisje te overleven. Ze ontmoet een jongen die door de ziekte getroffen is en in een rolstoel zit. Ze voelen zich tot elkaar aangetrokken, maar door zijn ziekte blijft de jongen een risico voor haar. En door zijn handicap belemmert hij haar in haar bewegingsvrijheid. Er begint een spel van aantrekken en afstoten: dan willen ze bij elkaar blijven, dan weer niet. Het is een overlevingsverhaal.'

UNE FOIS À BORD DU VAISSEAU SPATIAL EN ROUTE POUR STARGATE, JE ME SUIS PLONGÉ DANS UN SOMMEIL ÉTERNEL
MAIS C'EST UN SOMMEIL QUI NE FACILITE PAS L'OUBLI MÊME LORSQUE LE TEMPS NE S'ÉCOULE QU'À L'INTÉRIEUR DU CAISSON D'ACCÉLÉRATION
ET, LORSQU'ON S'ÉVEILLE, LE PASSÉ EST TOUJOURS LÀ, BIEN PRÉSENT.
CAUCHEMAR D'UN VISITEUR DES ÉTOILES
LES ANNÉES ONT PASSÉ COMBIEN EXACTEMENT? AUCUNE IDÉE MAIS DÉJÀ, LES CHOSES NE S'EMBOÎTENT PLUS COMME AVANT!
LA VIE EST UN ENFER PAVÉ DE FAIBLESSE, DE PEUR, DE DOUTE ET DE VIOLENCE ...
ET DANS MON COEUR GLACÉ, TOUT S'EST FIGÉ ...
... DEPUIS DES LUNES!

Intermezzo, 1986.

De bom is gevallen. Het wereldmechanisme draait een aantal graden killer. Afgebladderde reclameboodschappen zijn er wrede getuigen van hoe het vroeger was. De schijn is decor geworden. Er is slechts het grote niets. Daartussen bewegen zich figuren, steeds wegvluchtend, steeds teruggetrokken in zelfverzonnen burchten.

(Uit het voorwoord van Ronald Grossey bij Solitair.)

Wanneer we naar het werk van Marvano kijken is het opvallend dat hij samenwerkt met mensen die ook het schrijven van romans en verhalen als (hoofd)activiteit hebben. 'Gedeeltelijk is dat toeval. **Bob van Laerhoven** kende ik al lang voordat hij bekend werd als schrijver en we wilden graag iets op stripgebied doen. *De eeuwige oorlog* wilde ik gewoon graag maken. Wel is het zo, dat ik bij deze werkwijze een verhaal heb waar ik van uit kan gaan, zonder dat ik te maken heb met scenaristen en de problemen die het samenwerken met hen met zich meebrengt. Met een scenarist samenwerken is moeilijk, maar het is ook niet eenvoudig om helemaal alléén een verhaal te maken. Ik wil dus wel graag op deze manier doorwerken.'

Solitair maakte Marvano met **Bob van Laerhoven**, een schrijver die hij kent uit het science fiction-circuit. In die tijd waren zij allebei nog volslagen onbekend. Solitair maakten zij na een aantal korte verhalen die in Robbedoes verschenen. Bob van Laerhoven geniet inmiddels erkenning in Vlaanderen als schrijver van literaire romans; schrijven doet hij al heel

The Red Knight

lang en hoewel zijn bundels korte verhalen en een roman als *Van deftige huize* niet het niveau halen van zijn huidige werk, zijn ze nog best de moeite waard om te lezen. Is een goed schrijver ook een goed scenarist?

'Bob is iemand met goede, originele ideeën, maar een minder goede stripscenarist. Als hij scenario's schrijft, zijn het toneelscenario's. Hij denkt in bewegende beelden. Dat was dikwijls een probleem, want een strip werkt met stilstaande beelden. Bob schreef bijvoorbeeld in een scenario: "Man beschrijft met zijn vinger de vorm van een paddestoel in de lucht". Ik zei toen: "Bob, dat kan ik niet tekenen". Maar verder is het iemand die weet hoe een scenario in elkaar moet zitten, hij kan een spanningsboog opbouwen.'

Solitair werd door Marvano en Van Laerhoven opgezet als een eenmalig project, maar op verzoek van de uitgever kreeg het verhaal een open einde: 'Toen er plannen voor een album werden gemaakt, werd aan ons gevraagd: "Hoe zien jullie het boek? Als het begin van een reeks of als een one-shot, een verhaal dat op zichzelf staat?" Als een one-shot, zeiden wij. Toen zei *Lombard*: "Hou dan tenminste de mogelijkheid van een vervolg open. Mocht het verhaal aanslaan, dan is er tenminste een manier om het verhaal voort te zetten." Vandaar dat einde.'

Niettemin is een vervolg op Solitair de eerste tijd niet te verwachten. Wat overigens niet wil zeggen dat het de komende tijd stil zal zijn rond Marvano, er staat ons nog heel wat te wachten. Begin volgend jaar verschijnt bij *Dupuis*, als het goed is, het eerste deel van de cyclus *Kate*, naar een roman van **Paul-Loup Sulitzer** en in de eerste helft van 1991 verschijnt ook een 64 pagina's tellende stripbewerking voor *Penguin Books* van **Bram Stoker**'s *Dracula*. Het scenario voor deze strip werd geschreven door **Anthony Horowitz**, een Engelse schrijver van (hele leuke) kinderboeken.

Paul-Loup Sulitzer heeft in Frankrijk een groot aantal bestsellers op zijn naam staan. Hij verwerkt in zijn boeken de ervaringen die hij heeft opgedaan in de zakenwereld. In *De Toestand* omschrijft Marvano Sulitzer als 'een soort Franse **Robert Ludlum**, of bijna een Franse **Konsalik**'. Dupuis gaat een aantal (waarschijnlijk 3) romans van Sulitzer uitbrengen als strip en dat gebeurt dan in de vorm van een cyclus van 2 of 3 albums. **Franz** gaat bijvoorbeeld ook zo'n cyclus tekenen. Marvano's *Kate*, waarin de belevenissen van een journalist verteld worden, zal in deze reeks verschijnen. Totaal zullen bij Dupuis waarschijnlijk zes romanstripalbums verschijnen.

Anthony Horowitz schrijft kinderboeken, die in een Nederlandse vertaling van **Annemarie van Ewyck** (elders in dit nummer van Stripschrift aanwezig) verschijnen bij de Belgische uitgeverij *Facet*.

Horowitz was met het scenario naar *Penguin* gestapt. Daar was men, volgens Marvano, meteen enthousiast en er werd gezocht naar een tekenaar. 'Maar de mensen die ze aanzochten hadden geen tijd of vroegen te veel geld, ik weet het niet. Uiteindelijk kwamen ze bij **Walter Soethoudt** van uitgeverij *Facet* terecht, die de boeken van Horowitz in het Nederlands uitgeeft. Die heeft hen *De eeuwige oorlog* laten zien en hen met mij in contact gebracht.'

Maar dit is allemaal toekomstmuziek. het eerste dat we van Marvano kunnen verwachten is het eerste deel van *The Red Knight*, te verschijnen bij *Standaard*. Het idee voor *The Red Knight* is al enkele jaren oud. De Standaard Uitgeverij wilde een strip die ook buiten het Nederlandse taalgebied zou aanslaan en toch binnen het bestaande fonds zou passen. Tezelfdertijd bestonden er plannen om een aantal verhalen van *De Rode Ridder*, uit de tijd dat **Vandersteen** hem nog tekende, te herdrukken. Marc van Oppen kwam met het idee om een serie te maken rond De Rode Ridder, waarin deze oude stripheld een wat menselijker karakter zou krijgen en een duidelijker achtergrond. Een belangrijk personage in deze Red Knight-serie zou uiteindelijk *De Vuurgeest* worden, die ook voorkomt in het gelijknamige dertiende deel uit de serie.

Deel één van The Red Knight begint wanneer de rode ridder na een afwezigheid van 15 jaar terugkeert naar zijn geboorteland Engeland om er te sterven. Hier confronteert de Vuurgeest hem met de gebeurtenissen die vijftien jaar eerder hebben geleid tot het vertrek van de ridder. De Vuurgeest geeft hem ook zijn naam. Dat is het begin van een avontuur, waarin ook koning Arthur en zijn ridders van de ronde tafel een rol spelen.

Deel 1 van *The Red Knight* verschijnt in oktober bij Standaard en zal worden voorgepubliceerd in *Kuifje* en *Hello BD*. Science fiction zit er voorlopig niet in voor Marvano.

'Ik had niet verwacht dat al de hiervoor genoemde projecten ook allemaal zo snel door zouden gaan, maar nu dit wel het geval is, heb ik er mijn handen aan vol en hou ik geen tijd over voor andere dingen tussendoor.'

Jammer misschien voor de science fiction-liefhebbers, maar zeker is, dat we van Marvano de komende tijd interessante dingen te verwachten hebben.

Voor dit artikel heb ik gebruik gemaakt van een interview dat ik in oktober 1989 had met Marvano in Den Haag en dat werd afgedrukt in Kuifje 4 van 1990, een artikel in De Toestand nummer 1, 1990 en een kort telefoongesprek dat plaats vond in april van dit jaar.

Bibliografie Marvano

A. Boekuitgaven

* De vlucht van het paard - New Comic Album Project 1980
  (Bevat vier strips gebaseerd op de verhalen van **Larry Niven**: De vlucht van het paard, Leviathan, Er zit een wolf in mijn tijdmachine en Dood in een cabine.)
* De eeuwige oorlog 1 - Dupuis 1988
* De eeuwige oorlog 2 - Dupuis 1989
* De eeuwige oorlog 3 - Dupuis 1989
* Solitair - Lombard 1990

B. Korte verhalen

* Het spel - Orbit 5, herfst 1978
* Nachtmerrie - Orbit, winter 1979
* De derde generatie - Orbit 9, najaar 1979
* De boodschapper - Orbit 18, lente 1982
* Na Arthur, epiloog (met Van Laerhoven) - Robbedoes Album + 1, 1982
* Solitair - Robbedoes Album + 2, 1982
* De dood van een clown - Robbedoes Album + 3, 1982
* De nar in de ridder - Robbedoes Album + 4, 1982
* Ziggy Stardust - Kuifje Super Stars, 1985
* Waar helden sterven - Super Kuifje Duel, 1985
* Opstopping - Kuifje 26, 1988

Elders in dit nummer van Stripschrift, treft u 'Het Spel' aan. Zoals u hierboven kunt zien, was dit de eerste strip die Marvano publiceerde.

WIT NEEMT ZWART
ZWART VOORUIT
HMM···
WIT
SPEELT TOREN
···
ZO,
MEESTER
PILGÄR:
EEN NIEUW
ONTWERP
?
COMA,
KOELE MAAGD
UIT HET ZUIDEN.
TREEDT NADER,
MIJN KIND
„IK HEB DAT TEDERE GEVOEL
VOOR WIE ZICH
IN EEN DROOM VERWART
EN WAAR DE DROOM
DE WAARHEID RANDT
KLINKT SOMS ZIJN LACH
NET IETS TE HARD„
(RIWKA BRUINING,
GEZONGEN DOOR
HERMAN VAN VEEN)
HET SPEL
IK HEB VERNOMEN DAT JE
EEN GROOTS SPEL HEBT
ONTWORPEN VOOR HET
„NACHTLEVEN — TEAM„
?
OCH
···
HET IS NIET ZO
BIJZONDER · EEN
BIJVOEGSEL VOOR
HET
ONTWERP „MUZIEK„

HET IS NIET MEER DAN EEN RITMISCH BEWEGEN OP »MUZIEK« ... ALLEEN ...
... OF MET EEN PARTNER ...
... EVENTUEEL TE KOMBINEREN MET HET ONTWERP »SEX« ...
JIJ VINDT HET DAN MISSCHIEN NIET ZO BIJZONDER, COMA; IK VIND HET ERG GOED. VOORAL DE KOMBINATIE MET »SEX« ZAL SUCCES HEBBEN.
JE BENT WAARLIJK MIJN BESTE LEERLING.
DANK U, MEESTER. MAAR DE LEERLING EVENAART NOG LANG NIET DE LERAAR. DAT MERK IK TELKENS OPNIEUW ALS IK UW ONTWERPEN ZIE.
MAJA
MISSCHIEN, COMA. MAAR JIJ HEBT HET GENIE. JIJ BENT DE ENIGE VAN DE NIEUWE GENERATIE TIJD-DODERS MET VOLDOENDE TALENT OM ...
... HET UNIVERSELE SPEL TE ONTWERPEN.
HET UNIVERSELE SPEL ?
EEN DROOM, COMA. EEN HERSENSCHIM. KOM. LAAT ME JE MIJN NIEUW ONTWERP NADER TOELICHTEN.

IK ZOEK NU NAAR EEN METHODE OM HET SPEL NOG EEN VERRASSINGSELEMENT TE GEVEN·
HET ZOU IDEAAL ZIJN ALS DE PIONNEN NIET NOODZAKELIJK DE BEVELEN VAN DE SPELER ZOUDEN OPVOLGEN ...
DAT IS NATUURLIJK NIET MOGELIJK ...
TENZIJ WE, IN PLAATS VAN MET PIONNEN, MET MENSEN ZOUDEN SPELEN ...

DE SPELER ZAL DAN DUBBEL ZO SLUW MOETEN ZIJN, WANT DE MENSEN MOETEN OPGEOFFERD WORDEN VOOR ZIJN OVERWINNING. MAAR ZIJ MOGEN DAT NIET INZIEN OF VOORZIEN, WANT DAN BESTAAT DE KANS DAT ZIJ WEIGEREN HET SPEL TE SPELEN ...
HET BORDSPEL KUNNEN WE BEHOUDEN ALS SYMBOOL ...
ZWART NEEMT WIT
EEN WREED SPEL, COMA.
EEN UNIVERSEEL SPEL, MEESTER PILGÄR ...
MIRO ANO
78.

BOEKEN

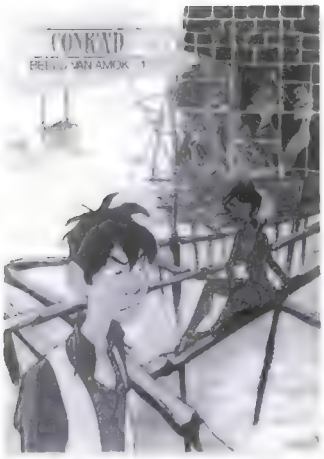

Beeld van Amok I

Conrad
Dupuis 1990
ISBN 90-314-1343-7
Prijs *f* 19,95
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Didier Conrad heeft iets met Azië. *Shukumei* en het onvolprezen *Gele Geschiedenis* speelden in die contreien, evenals het onvertaalde *L'Avatar*. Ook *Beeld van Amok* speelt in het Indië van de 19e eeuw, met Britse kolonisatie en onderdrukking. Een tijdstip waar magie en oriëntaalse mystiek hoogtij vierden, naast Engelse gentlemanship. *Beeld van Amok* verhaalt de belevenissen van de jonge Fransman *Ernest*, die in het verre Azië zijn ouders ontvlucht is en op zoek gaat naar het avontuur. Dat daar het avontuur direct voor je voeten ligt, ontdekt hij vrij snel en hij komt daarbij in contact met *Karl*, een misdadiger zonder scrupules. Karl bezit een jaden beeldje, getiteld Amok. Wie echter dit beeld heeft, valt ten prooi aan een vloek die vernietiging tot gevolg heeft. Vernietiging van zijn omgeving, maar ook van de eigenaar. Als Karl het idee krijgt dat Ernest de oplossing voor de vloek weet, neemt hij hem mee. Tijdig weet Ernest met een jonge hoer te ontsnappen, maar daarbij geraakt hij in de handen van de Radjah wiens enige bezigheid het is, executies af te kondigen. Ook daaraan kan Ernest ontsnappen. Samen met de hoer overdenkt hij zijn situatie en zijn, mogelijk korte, toekomst. Conrad heeft een sublieme tekenstijl die goed past in de *Dupuis*-stal. Voor hen die echter niet schikken in het jeugdbeleid van *Robbedoes*, creëerde deze uitgeverij de serie *Vrije Vlucht*, waarin alles mogelijk is. *Beeld van Amok* strooit dan ook kwistig rond met martelingen, wrede gebeurtenissen en naakte vrouwen.
De stijl van Conrad is sinds zijn samenwerking met Yann duidelijk geëvolueerd. Verdwenen zijn de vele arceringen en het gedetailleerde tekenwerk. Daarvoor is een overzichtelijke stijl in de plaats gekomen, met sfeervol kleurgebruik. Opvallend hierbij is, dat de balloons meegekleurd zijn, een techniek die aanspreekt, met name bij die pagina's waar sfeer zeer bepalend is. Met *Beeld van Amok* toont Didier Conrad aan, dat hij goede en interessante verhalen over Azië kan schrijven, al zal hij nooit ambassadeur van een Aziatisch land worden. Daarvoor zijn zijn verhalen te wreed.

RT

Starbuck I: Het Spookgaljoen

Foerster
Dupuis 1990
ISBN 90-314-1341-0
Prijs *f* 7,50
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Kapitein Starbuck is het toonbeeld van iemand die de zeven zeeën heeft bevaren; harde bolster met blanke pit. Als zijn protégé Lulu door piraten wordt ontvoerd, gaat hij samen met het sprekend zeepaard Ralphie en de notoire lafaard Nicodemus Treurmossel naar haar op zoek. Onderweg leert Starbuck de ware reden van Lulu's ontvoering. Nicodemus moet voor zijn laffe geaardheid boeten – en dat al sinds vierhonderd jaar. Elke generatie ontmoet hij zijn geliefde Lulu weer, maar als hij voor haar leven moet strijden, durft hij niet. Dus moet hij steeds toezien hoe zijn geliefde wordt gedood. Op een eiland, dat later het hoofd van een reus blijkt te zijn, ontdekken de helden Lulu en de piraten en eindelijk duelleert Nicodemus met de aanvoerder van de piraten, de Verwoester, om zijn Lulu.
Starbuck is een kinderstrip met sprekende zeepaarden, reuzen, harpijen en andere gedrochten. Ook Foerster's tekenstijl is gericht op een jong publiek; rustig tekenwerk zonder al te veel details. Wie dit soort strips kan waarderen, zal Starbuck aardig vinden.

RT

Wilt I

Urbain & Sharpe/Duchateau
Lefrancq 1990
ISBN 90-71987-16-7
Prijs *f* 8,95
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Stripseries hebben vaak een lange looptijd, het duurt even voordat een reeks bekend is. Het idee van Lefrancq om dit probleem te omzeilen is simpel: neem verhalen die al bekend zijn bij de lezers van romans en maak hier een stripversie van. Op die manier werden drie series gestart: een detectivereeks, een serie avonturenverhalen en de collectie B.Decrivains (er is geen Nederlandse naam voor deze reeks, maar je moet denken aan zoiets als Stripschrijvers). In deze laatste reeks worden voorlopig drie romanreeksen verstript. **Malik** beet het spits af met de verstripping van *Het seizoen der wolven* van de Franse bestsellerauteur **Bernard Clavel**. Gepland staat *Daddy* van **Loup Durand**, een schrijver die evenals Clavel in Frankrijk bekender is dan bij ons. **Tom Sharpe** echter is een Engelse schrijver waarvan de romans ook in Nederland veel succes hebben.
Sharpe (1928) is een meester in het genre van de humoristische roman, een uiterst moeilijk romangenre waarin vooral de Engelsen uitblinken, maar laten we ook een klasse-auteur als **Bomans** niet vergeten. Vaak wordt Tom Sharpe vergeleken met **Wodehouse**, maar dat is denk ik niet zo terecht. Sharpe is harder dan zijn illustere voorganger en zoals het zo aardig in het voorwoord bij dit boek staat 'waar Wodehouse voorzichtig het scheermes hanteert, gaat Tom Sharpe tekeer met een hakbijl'.
Bekend is Sharpe om zijn genadeloze satires over het apartheidsregime. Bijvoorbeeld *Hard gelach* en natuurlijk de serie rond de onderwijzende Jan Modaal *Wilt*. Zes boeken zijn er met Wilt in de hoofdrol en naar het zich laat aanzien worden deze boeken ook allemaal verstript. De vraag is of uitgeverij

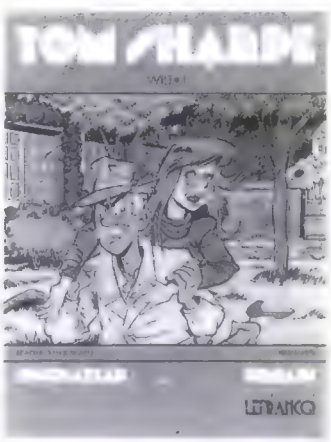

Lefrancq daar nu zo goed aan doet, tenslotte schuilt veel van het plezier bij het lezen van de romans van Sharpe in het als lezer bedenken van beelden bij de absurde situaties die worden voorgeschoteld.
Om echt te kunnen genieten van zijn humor moet je de romans van Tom Sharpe lezen. deze laten zich nog het beste beschrijven (en dat komt ook goed tot uiting in de strip) als sociale satire, verpakt als slapstick. De romans zijn overigens verkrijgbaar in een uitstekende vertaling van **Wiebe Buddingh'** (inderdaad, de zoon van) bij de Harmonie. Niettemin

denk ik dat het lezen van Wilt als strip, getekend in een **Walthéry**-stijl door de mij verder onbekende **Yves Urbain**, een aardige kennismaking is met het werk van Sharpe.

HP

Duivelsmond

Boucq & Charyn
Casterman 1990
ISBN 90-303-8067-5
Prijs *f*29,90
(126 pagina's, kleur, h.k.)

François Boucq kreeg grote bekendheid in 1986 met twee boeken: de met een Stripschappenning bekroonde verhalenbundel *De binnenlanden van het alledaagse* en *De vrouw van de tovenaar*, een prachtig verhaal, dat geschreven werd door de Amerikaanse romanschrijver **Jerome Charyn**. Het heeft even geduurd voordat het volgende resultaat van de samenwerking tussen Boucq en Charyn in de winkel lag, maar het wachten was de moeite waard. *Duivelsmond* is een schitterende striproman geworden van ruim 120 pagina's.
Duivelsmond is een weesjongen. Hij wordt zo genoemd, omdat hij geboren is met een hazelip. Als kind wordt hij gevonden door een arme boerin die hem *Yoeri* doopt en hem in huis neemt. De vondeling krijgt hiermee meteen ook een heleboel broers en een tirannieke vader. Nadat hij op gewelddadige wijze afrekent met zijn pleegvader, vlucht Yoeri en hij komt in een weeshuis terecht. Tijdens zijn verblijf hier wordt hij gerecruteerd door de Russische geheime dienst en na een harde training gaat hij als *Billy Budd* leven in de Verenigde Staten. Hij vindt werk in de bouw en leidt een onopvallend (dubbel)leven. De Russische spionagedienst is niet alleen geïnteresseerd in Duivelsmond omdat hij wees is, maar vooral vanwege zijn paranormale gaven. De dienst probeert Yoeri's gaven te benutten in een spionagezaak. Dan gaat Yoeri twijfelen aan waar hij mee bezig is en vlucht, op de hielen gezeten door agenten van de KGB. Tot zover hebben we te maken met een gewoon spionageverhaal, maar niets is ooit wat het lijkt bij François Boucq. Er begint een reis door de riolen van New York, die zal uitgroeien tot een metafysische trip. Er gebeurt veel in Duivelsmond en het tekenwerk van Boucq is weer heel sterk, vooral de openingspagina's en de rioolscène in het laatste hoofdstuk zijn prachtig. Duivelsmond is opnieuw een strip met veel kanten die uitnodigt tot lezen en herlezen en vooral genieten.

HP

Brazil 2022 1: Video Rio

Lobo
Loempia 1990
ISBN 90-6771-166-7
Prijs *f*21,90
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Latijnse Amerikaanse striptekenaars/-scenaristen zijn hier te lande praktisch onbekend. In literair opzicht is dat de afgelopen decennia wel fiks veranderd door de waardering van **Garcia Marquez**, **Borges** en de 19e eeuwer **Machado de Assis**, herontdekt door de Nederlander **August Willemsen**. Op stripgebied heeft uitgeverij Loempia reeds een poging ondernomen door de introductie van de tekenaar **Couto** in de reeks *Création*. Nu dus deze **Cesar Lobo**, volgens zeggen in eigen land een bekend illustrator en grafisch ontwerper. Deze tekenaar gebruikt voor zijn inkleuringen vooral airbrush-technieken. Het verhaal is door hem gesitueerd in de nabije toekomst van de 21e

eeuw. De rijken zijn nog rijker geworden en de armen nog armer. De happy few woont binnen Rio de Janeiro in hermetisch afgesloten wijken. Daarbuiten bevindt zich de 'andere wereld', waar de georganiseerde misdaad het voor het zeggen heeft. Naar dit dualistische Rio wordt de speurder *Job* gestuurd om de ontvoerde dochter van de malafide gouverneur op te speuren. De perfide moeder van dit wicht gunt onze Job een blik achter de door coke en drankmisbruik danig geschonden schermen van dit arcadië. Ternauwernood op het wankele speurderspad aangeland, wordt er reeds een aanslag op hem gepleegd door de cocaïnehandelaar van *La Mama* en – naar blijkt – tevens ontvoerder en opgedrongen minnaar van de verdwenen dochter. Tussen al dit geweld en politiek gekonkel ontmoet Job een escort-girl die ook over andere dan sex-kwaliteiten beschikt. Zij begeleidt hem naar het andere Rio, waar behalve maffiosi allerlei sekten om de gunsten van de armen strijden. Al deze activiteiten worden nauwkeurig geregistreerd door een televisieploeg, die het rijke volk kond doet van dit melodrama. De auteur laat de kijklezer in het ongewisse over de afloop, want dat wordt verteld in het tweede deel van deze serie.
De auteur/tekenaar projecteert de huidige verhoudingen in zijn Brazilië naar 2022; het is overduidelijk waar hij zich politiek bevindt. Dat hij dat min of meer bedekt door een overdaad aan tepels en fraaie lange benen zij hem vergeven. Hij vertelt een niet onaardig en zelfs op sommige punten spannend verhaal, waar helaas geen sprankje humor in gloort. Het taalgebruik is simpel gehouden; er wordt gemikt op een kamerbreed publiek. De hoofdpersonen komen in dit eerste verhaal nog niet echt uit de verf, omdat Lobo te veel actie in beeld wil brengen. Zijn realistische tekenstijl is voor wat betreft de subjecten puntgaaf; in de decors en objecten vertoont hij een neiging tot een meer schematische tekenstijl. Ten overvloede wellicht: het album heeft zowel een suggestieve omslag als schutblad.

RB

Collectie Everest 2: Lisette

Severin
Sherpa 1990
ISBN 90-72995-07-4
Prijs *f*29,90
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Lisette is gewoon een mooi boek van een jonge tekenaar.
Al Severin is 27 jaar oud, hij tekent al van jongs af aan stripverhalen en vóór Lisette werden van hem twee albums gepu-

bliceerd bij *Michel Deligne*: *Gratin* en *Story of war*. Lisette werd oorspronkelijk getekend voor *Robbedoes*, maar beantwoordde niet aan de verwachtingen van de toenmalige redacteur. Het verhaal werd overgenomen door *Den Gulden Engel*,

maar helaas... De derde potentiële uitgever van Lisette werd *La Chambre*, doch opnieuw... Eindelijk, eind 1989, koopt **Guy Delcourt** de films en rechten voor Lisette op en nu ligt het verhaal dan tòch in de winkel; in het Frans bij Delcourt en in het Nederlands bij Sherpa.
Lisette is een rijk meisje dat leeft bij een mijnwerkersdorp; haar vader de baron bezit de mijngrond. In de mijnen wordt op het moment dat ons verhaal begint niet gewerkt, want er is oorlog en alle mannen zijn weg. Lisette verkleedt zich als jongetje en speelt met de jongens uit het dorp, want meisjes van haar stand kunnen natuurlijk niet zomaar met arbeidersjongens omgaan. Haar broer is op de hoogte van haar uitstapjes en chanteert Lisette. Het is deze zelfde broer, die tegen de zin van de baron in, de mijnen weer wil openen als de oorlog is afgelopen. Het drama kan aanvangen.
Severin's tekenwerk kent hier en daar nog wat losse eindjes, maar ziet er doorgaans goed uit. De inkleuring van Lisette is heel mooi en mij doet Severin's stijl een beetje denken aan **Boucq** en een beetje aan **Bodart**. De sfeer van het verhaal heeft in de laatste helft iets weg van *Samber*, maar genoeg vergelijkingen nu. Lisette is een verzorgde uitgave (waarin ik helaas toch nog twee spelfouten telde) en is de moeite van het aanschaffen waard.
Lisette is gewoon een mooi boek van een jonge tekenaar.

HP

De Grote Rivier 1: Jean Tambour

Hiettre & Aillery
Dupuis 1990
ISBN 90-314-1345-3
Prijs *f* 14,95
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Het maken van een historisch stripverhaal is niet zonder risico's. Anders dan bij een 'gewoon' stripverhaal is de scenarist min of meer gebonden aan de tijd waarin hij zijn verhaal laat afspelen. Doet hij dat niet en gaat hij geheel af op zijn eigen fantasie, dan krijgt het verhaal

iets ongeloofwaardigs. Anderzijds echter, wordt er van hem verlangd dat hij een spannend verhaal aflevert, dat van het eerste tot het laatste moment blijft boeien.
De scenarist **Serge Aillery** is hier in elk geval volledig in geslaagd. Samen met de tekenaar **Jean-Luc Hiettre** is Aillery begonnen aan een ambitieuze historische serie, waarvan onlangs het eerste deel is verschenen. De serie is getiteld *De Grote Rivier* en speelt zich af in het Frankrijk van na 1815. Dat was de tijd van de Restauratie. Dat wil zeggen: de oude maatschappelijke verhoudingen van voor de Franse Revolutie van 1789 werden weer hersteld. In deze tijd ontmoeten we de hoofdpersoon van de strip, *Jean Tambour*. Tambour is door de Napoleontische oorlogen in Britse gevangenschap geraakt en keert na 1815 terug naar Frankrijk om zijn oude beroep van houtvlotter weer op te nemen. Eenmaal terug, bemerkt Tambour dat er een grootscheepse fraude aan de gang is. Het hout wordt door een bende van een merk voorzien en daarna onttrokken aan het transport dat het hout naar de handelsmaatschappij in Parijs moet brengen. Tambour is niet de enige die de fraude op het spoor komt; ook *Marie Fontaine* is er door toeval achter gekomen. Zij maakt er echter geen werk van, omdat haar vader er ook bij betrokken is. Steun ondervindt Tambour wel van haar broer *Gustave*. Samen weten zij, na andere houtvlotters van de fraude te hebben overtuigd, de bende uit te schakelen. Een door de bende gevangen genomen neef van de graaf, die het gebied bestuurt, wordt bevrijd en onthult dat Marie Fontaine geen dochter van de houtvlotter is, maar van de te vroeg overleden graaf. Zij was toevertrouwd aan de familie Fontaine, die haar echter als hun eigen kind beschouwden. Marie blijkt na de onthulling de enige echte erfgenaam te zijn van de graaf en dus ook diens landgoed te erven.
Eind goed, al goed. De auteurs hebben goed werk afgeleverd. Door de strip te laten afspelen in de wereld van het houtvlotten, hebben ze de lezer op een aantrekkelijke manier geconfronteerd met een belangrijk onderdeel van de economische geschiedenis van Frankrijk in de negentiende eeuw. Hulde dus voor het verhaal èn de voortreffelijke tekeningen van Hiettre.

WB

Jordan 1: De verzwolgen standbeelden

Cadot & Richelle
Lombard 1990
ISBN 90-6421-785-8
Prijs *f* 7,95
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Het thema van de weggelopen, al dan niet vermeende weesjongen, is bekend in de Europese literatuur. Dit thema vormt één van de onderdelen van het verhaal van Jordan, die in het begin van dit album plannen maakt het weeshuis stiekem te verlaten. Dit lukt; en zonder al te veel hindernissen bereikt hij zijn doel: de zee. Hij belandt in het vissersdorpje Kinlarrry, dat geteisterd wordt door mysterieuze verdwijningen en spookachtige geluiden. De plaatselijke politie, meer geïnteresseerd in drank – en buiten dat niet met een al te helder verstand begiftigd – weet de raadselen natuurlijk niet op te helderen, dus gaat onze held zelf op onderzoek uit. De ruïnes op het kleine eiland vlakbij de kust, lijken de oplossingen in zich te verbergen. Het slot is, evenals het verhaal in zijn geheel, verrassend; of dit werkelijk als positief ervaren moet worden, is echter nog de vraag. De twee hoofdelementen van dit verhaal: het weglopen van het weeskind (waarom is dat toch altijd een jongen?) en het raadsel van het eiland, lopen niet als vanzelf in elkaar over en doen wat geforceerd aan. De humor is tamelijk clichématig en ook vaak geforceerd, waarbij onwaarschijnlijke en op zich overbodige elementen, zoals een sprekend aapje, geïntroduceerd worden. Wat Jordan zelf betreft: waar heb ik die jongen eerder gezien? Al met al een leesbaar verhaal, zij het vooral voor de wat jeugdiger lezers onder ons; al is een verhaal dat een avontuur bevat nog geen avontuurlijk verhaal.

PdB

Claudia Brücken 1: De wraak van de witte engel

Oosterveer & Ritstier
Lombard 1990
ISBN 90-6421-788-2
Prijs *f* 8,95
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Een geheimzinnige verwisseling, een aantal aanslagen en veel bloot van slechts één vrouw zijn de ingrediënten van *De wraak van de witte engel*, het eerste avontuur van de verleidelijke - en de haar-verleidelijkhedentonende - Claudia Brücken, de nieuwe en veelbelovende stripfiguur van het duo **Minck Oosterveer** en **Willem Ritstier**.
Alle elementen voor een vlot, goed lopend en spannend verhaal zijn aanwezig: politiek dub-

belspel, moord en een vleugje erotiek. Het verhaal doet denken aan een supervrouwverhaal, zonder diepgang en bij tijd en wijle een tikje ongeloofwaardig, maar zeer zeker amusant en goed leesbaar. De tekenstijl sluit hier bij aan: soms ietwat overdreven en enigszins haastig-slordig, maar in zijn geheel aantrekkelijk.
Het doet me genoegen te zien, dat de vertelling in de Nederlandse strip aan het terugkeren is. Ook het stripverhaal moet een verhaal zijn en al ben ik snob genoeg om minder rechttoe-rechtaan verhalen in zachte kleuren te prefereren, dit is veelbelovend genoeg om naar een vervolg uit te zien, zeker als in de loop van de serie zowel aan verteltrant als aan tekenstijl nog geschaafd wordt.

PdB

Jenseits 1: Onder de huid van de tijd

Liszt
Loempia 1990
ISBN 90-6771-167-5
Prijs f21,90
(48 pagina's, kleur, h.k.)

De penis van een half androïde/half menselijke prins is gestolen en inspecteur *Astralcanis* wordt de taak toevertrouwd het kleinood terug te vinden. Maar deze maakt van de gelegenheid gebruik om de heerschappij van de droïden en de daarmee gepaard gaande onderdrukking van de mensen en animaloïden als hijzelf een halt toe te roepen.
Er wordt me in *Onder de huid van de tijd*, eersteling in de serie *Jenseits* van **Tadeus Liszt**, wat afgenaaid. Meestal ben ik er niet zo kapot van, althans van dit soort stripverhalen. Want als je er één gelezen hebt, ken je ze allemaal. Een groot gebrek aan fantasie stuurt sommigen op het glibberige pad van de sexstrip. Maar Liszt, die in acceptabele tekeningen het werk van **Moebius** parodieert of, zo je wilt, plagieert, heeft begrepen, dat naast het oog ook het intellect wat wil. Hij weet de lezer heel redelijk te onderhouden met een plot – die nu eens niet in de tijd van een sigaret na de daad in

elkaar werd geflanst, maar waar heus wel aan gewerkt is – en het serieuze thema van de revolutie. Ofschoon het zo eenvoudig blijkt te zijn, dat je je afvraagt waarom men in 's hemelsnaam niet eerder de wrede machthebbers aan de kant schoof. Zoals de tekeningen en het verhaal ligt ook de humor in dit album op een niveau, dat de kwalificatie 'voldoende' verdient.

NU

Advertentie

het FELIX FLUX museum

DE ROEP VAN HET MASKER

Gerard Leever Kees de Boer

DE STRIPVERRASSING VAN 1990!

Uitgeverij Big Balloon bv

Stripschap-perikelen

Op 9 juni jongstleden, tijdens de Algemene Ledenvergadering van *Het Stripschap* in het *Maritiem Museum te Rotterdam*, is het bestuur van de vereniging door de leden onder grote druk gezet. De meerderheid van de aanwezige leden heeft het bestuur te kennen gegeven niet akkoord te gaan met een ééndaags evenement in het najaar. Twee dagen dienden minimaal gegarandeerd te worden. Ook een voorstel tot contributieverhoging werd door de leden naar de ijskast verwezen. Minder krijgen voor meer geld was onacceptabel, vonden de leden.

Het bestuur heeft daarop besloten een tweedaags evenement te organiseren op *13 en 14 oktober* in *Het Turfschip* te Breda – de vroegere locatie van de Strip-3-Daagse. Tijdens dit evenement zullen veel activiteiten plaatsvinden die men nog kent uit de voorgaande jaren zoals de boekenbeurs, de grote ruilbeurs, filmvertoningen en de uitreiking van de Stripschapprijs en -penningen. *Het Congresgebouw* in Den Haag is echt onbetaalbaar geworden en het afhuren hiervan zou grote risico's met zich meebrengen. Het evenement zal onder de naam *Dagen van het Beeldverhaal* de geschiedenis ingaan. Meer nieuws in het volgende nummer van Stripschrift.

AvO

Gummi-rage verwacht

Eugene Oorsprong uit Ravenstein heeft het exclusieve importeurschap voor Nederland en Duitsland gekregen van gummi-poppetjes van het fabrikaat *Comics Figuras S.L.* (Comics Spain) uit Spanje.

Gummi-poppetjes van stripfiguren zijn op dit moment in veel Europese landen een verzamelobject aan het worden. In Spanje worden de poppetjes voornamelijk door kinderen gekocht, maar in Frankrijk, België, Duitsland en ons eigen Nederland daarentegen zijn het ook de volwassen verzamelaars die veel moeite doen hun poppetjes-series compleet te krijgen. Hoe ziet het produktie-proces van die poppetjes er uit?

Eugene Oorsprong: 'Voordat men met het produceren kan beginnen zijn er eerst een aantal zaken te regelen: welk figuur gaan we maken? Hoe regelen we de licenties? Wat worden de kleuren? Wie gaat de proefmodellen maken en wie de malkasten? Hoeveel stuks gaan we produceren? In welke landen gaan we distribueren? Wat voor promotionele activiteiten moeten op de rails worden gezet? Wanneer op al deze vragen een antwoord aanwezig is, kan men pas beginnen. Na het maken van het proefmodel uit klei, worden de malkasten gemaakt. De eerste proefmodellen worden vervaardigd, waarna de produktie van het grondprodukt (figuur in één standaardkleur) gestart kan worden. De malkosten (twee halve mallen per figuur) bedragen ongeveer *f*1500,– tot *f*2000,–.

De poppetjes worden over het algemeen gemaakt van latex (een olie-produkt), waarbij aan de grondstof een hoofdkleur wordt toegevoegd. Dit voorkomt onnodig schilderwerk achteraf. De resultaten hiervan worden daarna (vaak door thuiswerkers) handmatig geschilderd. De gebruikte verf is snel droog en niet giftig. Hierna volgt nog een eindcontrole en worden de figuren verpakt en/of voor verzending klaargemaakt. De levertijd bedraagt vaak 4 tot 6 weken, omdat men uit wil kijken dat er niet teveel wordt geproduceerd. Men gaat daarom vaak pas produceren nadat een order geplaatst en betaald is. Dit is geheel afhankelijk van de populariteit van het figuur. Tijdens de *Batman*-rage heeft Duitsland hier een flinke probleem mee gehad. De Batmanfiguur wordt op dit moment gedumpt tegen absurd lage prijzen. Het verlies dat een fabrikant hierbij oploopt, zal moeten worden goedgemaakt op een ander figuur. Sommige fabrikanten willen hun produkt graag van een leuke verpakking voorzien, hoewel de verpakking door de consument meestal meteen wordt weggegooid. Toch betaalt de consument voor deze verpakking soms net zo veel als voor een onverpakt figuur. De grootste fabrikanten zijn *Comics Spain*, *Schleigh* en *Bully*. De markt die zij bestrijken is heel divers en zeer groot. De figuurtjes worden de laatste tijd ook zeer veel gebruikt als reclame-middel (denk hierbij onder andere aan het WK voetbal in Italië: het complete Nederlandse elftal is als figuurtje te koop voor *f*17,95 per stuk! De hoge prijs is te verklaren vanwege het feit, dat de produktiekosten erg groot zijn en het verwachte verkoopaantal klein is. Tevens is het risico van het overhouden van een restvoorraad natuurlijk erg groot. Wanneer we denken aan de speldjes-rage uit de jaren '60 en de sleutelhanger-rage uit zeventiger jaren, zal het mij niets verwonderen als dit de nieuwe rage wordt. Ik ben er klaar voor!'

AvO

Bommel in Flehite

Van 30 juni tot en met 9 september is er in *Museum Flehite* te Amersfoort een grote zomertentoonstelling over de wereld van *Heer Bommel en Tom Poes*.

Miniatuurfiguurtjes, maskers, flesjes, kaarsjes en vele andere zaken staan te kijk.

Ook de poppen van **Bert Brugman** – gebruikt voor de televisieshows van **Wim Sonneveld** in 1960 – en de bijbehorende ontwerpschetsen zullen op de expositie te zien zijn evenals hedendaagse Bommel en Tom Poes-costuums, afkomstig van de Toonder Studio's.

Van de film *Als je begrijpt wat ik bedoel* zijn enkele originele achtergronden en cells aanwezig alsmede het polygoonjournaalfragment over de totstandkoming van de film.

Naast de vele curiosa zullen er ook boeken en tijdschriften te zien zijn, evenals de 30 originele omslagen van de pockets van *De Bezige Bij*, die deels door **Toonder**, deels door **Phiny Dick** zijn gemaakt.

Locatie: Breestraat 80, 3811 BL Amersfoort. Van 15 september tot en met 21 oktober is de expositie in bescheidener vorm te zien in *Museum 'Dit is in Bethlehem'*, Gasthuisstraat 25, 4201 JM Gorinchem.

AvO

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-94 35 62

Exposities in Amsterdam

Amsterdam heeft altijd al het nationale haantje-de-voorste op cultureel gebied gespeeld. Theater, muziek, ballet, beeldende kunst, alles wat artistiek dan wel snobistisch is, kan zich in de hoofdstad in weelde wentelen. Ook wat het beeldverhaal betreft neemt men steeds nadrukkelijker het voortouw en daarbij doen de stripwinkels *Lambiek* en – meer recentelijk – *Professor Ich* zich gelden als vooruitgeschoven pionnen met een toenemende landelijke uitstraling en aandacht. De teneur bij de twee lijkt (vooralsnog), dat Ich zich middenin het meest uitgebreide en zelfs potentiële striplezerspubliek plaatst (men heeft zich officieel ten doel gesteld de onwetende medemens over het beeldverhaal te informeren), terwijl Lambiek zich regelmatig aan het omstreden fenomeen van de Stripkunst waagt, met de grote S en met het 'kleine' publiek. Beide winkels tonen zich derhalve even waardevol en hebben, in die ene weliswaar grote stad, evenveel bestaansrecht en -mogelijkheden.

Op 16 juni jongstleden werden bij Professor Ich de albums *Biebel 14: Om te stelen* (dus dat zal de winkeliers niet veel opleveren), *Sam 1: De garage* en *Erik, of het Klein Insectenboek deel 1* gepresenteerd en dit heuglijke feit werd gekoppeld aan een expositie met tekeningen en teksten van de auteurs, respectievelijk **Ikke** (Marc Legendre), **Jan Bosschaert** en opnieuw **Marc Legendre** en tot slot **Mormic** (pseudoniem voor de tekenaars Dirk Michiels en Luc Morjau) en **Yaack** (pseudoniem van Jacques Bakker). Niet alleen de originele pagina's – want wat heb je daar nou eigenlijk aan? – maar vooral ook veel schetsen, probeersels, ideetjes en andere interessante momentopnames in de ontwikkeling van een strip zijn te bezichtigen tot half augustus en met name het werk van Bosschaert en Mormic nodigt daartoe uit.

Op dezelfde dag opende Lambiek een tentoonstelling met tekeningen, schilderijen en objecten van de Fransen **Pascal Doury** en

STARS & STRI

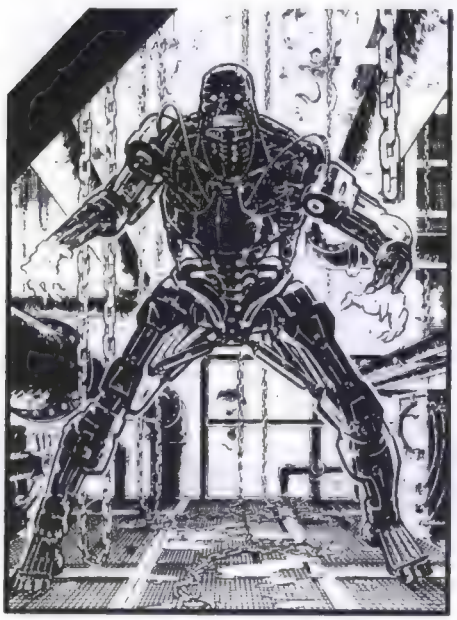

TERMINATOR

Rick Veitch

Rick Veitch is zonder meer een belangrijke man in de Amerikaanse comic-wereld. Ooit studeerde hij op Joe Kuberts school voor aankomend tekentalent en later maakte hij voor *Marvel* onder andere *Heartburst* en de miniserie *The One*. Veitch' verhalen zijn origineel en kunnen vergeleken worden met Alan Moore's werk. Dezelfde Moore volgde hij trouwens op als schrijver van *Swamp Thing*. Jammergenoeg kreeg hij mot met DC toen zij wilden dat hij een scène waarin Jezus Christus censureerden. Veitch weigerde en stapte boos op. Achteraf zei hij dat het zijn redding was. Nu kon hij zich tenminste weer helemaal creatief uitleven buiten de vastomlijnde kaders van de gevestigde grote uitgevers. Het eerste grote project op eigen benen van Veitch is *Bratpack*. Een verhaal dat dieper ingaat op het verschijnsel van de jeugdige sidekick van de superheld. Vijf delen, $1.95 per stuk, zwart/wit. Een Tundra-productie.

Terminator

Uitgeverij *Dark Horse* oogst veel succes met strips die direct afgeleid zijn van succesvolle SF/Horrorfilms. Na titels als *Aliens Predator* en *Aliens vs. Predator* geeft men nu een waarschijnlijk even succesvolle nieuwe vierdelige titel uit, namelijk *Terminator*. Tegelijkertijd komt er ook een Terminator-portfolio uit met zeven zwart/wit-platen van Mike Mignola, Arthur Adams, Mike Kaluta en vier tekeningen van Chris Warner. Warner tekent ook de comic, op tekst van John Arcudi en inktwerk van Paul Guinan. De kleurencomic kost $2.50, de portfolio $12.95.

Opera-strips

Net zo min als Pavarotti in de Top 40 een alledaags verschijnsel is, zijn stripbewerkingen van opera's dat. Uitgeverij *Eclipse* was de eerste die zich er in 1984 aan waagde. Onder de titel *Unto this world* brachten zij een stripbewerking van deze opera van Gustav Mahler uit. Sindsdien zijn er nog meer bewerkingen bij Eclipse verschenen. Ze zijn allemaal van de hand van één en de dezelfde man, namelijk P. Craig Russell. Russells nieuwste project is een driedelige bewerking van Mozarts *The Magic Flute*. Dat opera's meer en meer toegang krijgen tot de stripwereld bewijst ook de uitgave van Richard Wagners opera *The Ring* van uitgeverij *DC* door Roy Thomas en Gil Kane. jammergenoeg heeft Kane niet zo'n geraffineerde en poëtische tekenstijl als Russell. The Magic Flute verschijnt in het prestige-formaat en kost $4.95. Eclipse bundelde alle andere operabewerkingen van Russell in een lijvig album onder de titel Opera. Het bevat onder andere *Pelleas and Melisande*, *Salome en Parsival*. Prijs: $19.95 (soft) en $45 (hardcover).

Dick Tracy

Wie heeft er origineel *Dick Tracy*-artwork en is bereid het te verkopen? Niemand toch zeker! Russ Cochran, uitgever, betaalt veel voor zo'n origineel strookje. Zeker als er een bekende Tracy-schurk op staat, zoals bijvoorbeeld *Pruneface*, *Flattop* of *The Brow*. Cochran geeft voor een strook die uit de periode 1931-1952 moet komen $1000-$5000. Trouwens, *Gladstone Publishing* is begonnen aan een herdrukserie van Dick Tracy. De comics verschijnen tweemaandelijks, in kleur en tellen 64 pagina's. Kosten: $1.95 per nummer. Chester Gould is natuurlijk de maker ervan. Gladstone geeft ook vier maal per jaar een Dick Tracy-album uit voor de prijs van $5.95 per deel. Het kan natuurlijk geen toeval zijn dat meneer Cochran de vice-president van Gladstone is.

Gilbert Hernandez

Onder het banier *Eros Comix* zal er van Gilbert Hernandez een driedelige serie uitkomen die *Birdland* heet. In deze strip brengt één van de makers van *Love & Rockets* twee personages, Bang en Inez, uit de oude *Love & Rockets* weer ten tonele. Hoofdpersonage is echter Fritz, een vrouwelijke zieleknijper wiens man slaapt met Bang en Inez. Bang en Inez werken momenteel als strippers in de Birdland-nachtclub. Fritz heeft trouwens ook zo haar geheimen aangaande een knappe patiënt van haar en hypnose. Birdland, een geile uitlaatklep voor verhalen die 'Beto' niet in Love & Rockets kwijt kan. $1.95 per deel.

ACTUALITEITEN

Bruno Richard, die hun kunstjes ook al in **Art Spiegelmans** *Raw* vertoonden. Even komisch als wijlen **Keith Haring** aan wiens werk de kakafonie van figuurtjes doet denken, maar veel fraaier. De pronkstukjes zijn aan te schaffen voor prijzen variërend van 800 tot 8000 gulden. Ook zonder goedgevulde beurs was deze expositie het zien meer dan waard.
Professor Ich, Koninginneweg 218 en Galerie Lambiek, Kerkstraat 78. Beide te Amsterdam.

NU

Dupuis-heruitgaven

Let op! Het Dupuis-album *Laiyna: De stenen burcht* in de reeks *Vrije Vlucht* is identiek aan het eerder door *Den Gulden Engel* uitgegeven album van **René Hausmann**. Het nieuwe album heeft alleen een nieuw voorwoord meegekregen.
Ook *Don Bosco* van **Jijé** is weer eens een keertje verschenen. Zijn er nog striplezers die dit album niet hebben?

Batman

DC heeft de strip *Batman* weer ondergebracht bij een krantestrip-syndicaat. De nieuwe strips worden gemaakt door **Marshall Rogers**. Een voorbeeldje drukken wij hierbij af.

AvO

Stripspektakel 1990

In het weekend van 1 en 2 september wordt het 5e Brabants Stripspektakel gehouden. Na het succes van de stripbeurs in 1989 is ook dit jaar weer gekozen voor één van de prachtige zalen van sportcentrum Valkencourt. Het voorlopige programma bevat een grote ruilbeurs, een veiling, signerende tekenaars uit Nederland en België, een expositie, presentaties van speciale uitgaven, een teken- of knutselwedstrijd voor de jeugd en het vertonen van tekenfilms.

Locatie: Pastoor Heerkensdreef 15 te Valkenswaard.
Info: Johan Gerlings, tel. 04902-16473

AvO

P S — door MICHEL NADORP

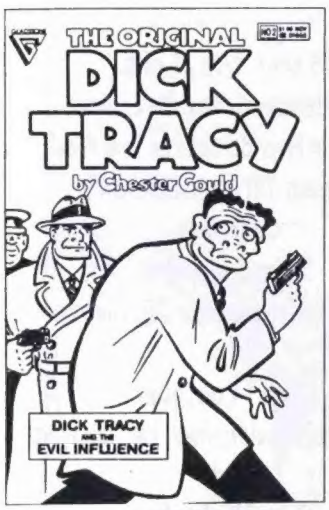

McFarlane

Over binnenlopen gesproken. Todd McFarlane's **nieuwe** *Spiderman*-**comic behaalde moeiteloos de nummer één positie in de Top 100 van de bestverkochte comics in juni.** *Marvel* **kan tevreden zijn en Todd houdt er een aardige cent aan over, maar denk niet dat McFarlane's inkomsten daarmee ophouden. Hij heeft een manier bedacht om er nog meer geld uit te slepen. In Washington is een comicshop waar McFarlane mede-eigenaar van is. In paginagrote advertenties biedt hij vanuit deze winkel gesigneerde nummers aan voor de prijs van $2.25. De winkel heeft al orders binnen voor meer dan 24.000 exemplaren. Een snelle rekensom leert dat er een winst van $37,200 overblijft. Tel uit je winst Todd, met of zonder lamme handen.**

The Nazz

Een veelbelovende strips die *DC* **gaat uitgeven is** *The Nazz*. **Het gaat over een schrijver uit New York, Michael Nazareth geheten. Hij is er van overtuigd dat de mens in zichzelf de sleutel heeft om een superwezen te worden. Om dat de verwerkelijken reist hij naar India en ontdekt de geheimen van yoga, tantra en wat dies meer zij. Teruggekomen in de VS verzamelt zich een groep van volgelingen om hem heen, die hem op een bijna religieuze manier verafgoden. Natuurlijk trekt hij de aandacht van de regering die hem wil uitnodigen om tot een speciaal team van misdaadbestrijders toe te treden... Geschreven door** Tom Veitch **en getekend door** Bryan Talbot **probeert DC met deze strip dezelfde groep lezers te bereiken van strips als** *The Watchmen* **en** *Marshall Law*. **Vier delen prestige-formaat à $4.95.**

Byrne

John Byrne **heeft geen rust in zijn reet. Hij springt van hot naar haar. Zo heeft hij nu weer** *The Avengers* **bij** *Marvel* **verlaten en zich geworpen op het schijven van** *Iron Man*. **Dat is allemaal niet zo erg, als wel het feit dat Byrne geen maandelijkse comics meer wil tekenen. Of hij doorgaat met Namor moet nog blijken. Wat gaat hij dan wel doen zul je je nu misschien afvragen. Ook daar heeft John al een antwoord op. Eerst gaat hij een** *Batman 3D*-**verhaal maken (ooit zou hij een** *Superman 3D*-**verhaal maken, maar dat is er nooit van gekomen) en daarna stort hij zich op een** Kirby-**creatie, namelijk** *Omac, the one man army*. **DC zal wel blij zijn dat Byrne weer voor hen werkt. Omac zal vier delen prestige-formaat worden en verschijnt begin... 1990!**

ACTUALITEITEN

Wat is zonde...

Als alles volgens planning is verlopen is ondertussen de luxe uitgave verschenen van het eerste album van de strip *Lodewijk* van **Peter de Smet**, getiteld *Wat is zonde...* waarvan de reguliere editie eerder verscheen bij uitgeverij Torpedo/Boemerang, een samenwerkingsverband tussen **Peter de Raaf** en **Rob Harren**.
Alle albums zijn genummerd en gesigneerd door de auteur en bevatten het origineel van een Lodewijk-gag. Informatie bij Ruud Melse, tel. 035-48216 (liefst na 18.00 uur).
De prijs van het album bedraagt *f*195,–. Dat is zonde...

AvO

ConFiction

48th World Science Fiction Convention

Welkom bij ConFiction! Het is ons een eer en een plezier de 48ste World Science Fiction Convention te mogen organiseren. ConFiction wordt gehouden van 23 t/m 27 augustus 1990 in het Nederlandse Congresgebouw te Den Haag.

Eregasten
Joe Haldeman
Wolfgang Jeschke
Harry Harrison

Fan Eregast
Andrew Porter

Toastmeesteres
Chelsea Quinn Yarbro

Have fun in 1990 and join ConFiction. Don't miss it!

Thriller Magazine stopt

Nummer 10 zal het laatste nummer zijn dat van *Thriller Magazine* in de winkel ligt. De series *The Shadow* en *Green Arrow* zullen erin worden afgerond. Thriller Magazine werd door Baldakijn Boeken gemaakt, in samenwerking met vijf andere Europese landen. Nu in deze landen (voornamelijk Scandinavië) het blad wordt stopgezet, moet ook de Nederlandse versie van de markt verdwijnen. Thriller Magazine was redelijk succesvol, maar het is voor een Nederlandse uitgever niet rendabel om er alleen mee door te gaan. Jammer.

HP

Postzegels

Na *Kuifje*, *Suske en Wiske*, *Robbedoes* en *Nero* is het nu de beurt aan *Lucky Luke* om op een Belgische postzegel te verschijnen. De voorverkoop vindt plaats op 13 en 14 oktober in het *Belgisch Centrum van het Beeldverhaal* in Brussel.
In 1991 volgt een zegelboekje met een miljoenenoplage, waarin werk wordt opgenomen van de tekenaars **François Schuiten**, **Jean Roba**, **Edgar P. Jacobs** en **Bob de Moor**.

AvO

advertentie

Stripscenarist (17 jaar) zoekt tekenaars en/of tekenaressen die zijn scenario's zouden willen uittekenen. Reacties naar Johan Cox, Tongelresestraat 20, 5611 VK Eindhoven.

AGENDA

30 juni t/m 9 sept.
Zomertentoonstelling 'De curieuze wereld van Heer Bommel en Tom Poes', Museum Flehite, Amersfoort.

28 juli t/m 19 aug.
Expositie Mattotti, Galerie Witt, Dordrecht.

19 augustus
Stripfestijn op het Scheffersplein, Dordrecht.

19 augustus
Expositie Don Lawrence, Taveerne Ter Merwe, Dordrecht.

24 augustus t/m ?
Expositie Mattotti, Lambiek, Amsterdam.

1 en 2 september
5e Brabants Stripspektakel, Zaal Valkencourt, Valkenswaard.

15 sept. t/m 21 okt.
Zomertentoonstelling 'De curieuze wereld van Heer Bommel en Tom Poes', Museum 'Dit is in Bethlehem', Gorinchem.

5 t/m 7 oktober
5e Festival International BD, Durbuy, België.

13 en 14 oktober
Dagen van het Beeldverhaal, Het Turfschip, Breda.

27 en 28 oktober
8ème Fête de la BD, Audincourt, Frankrijk.

15 t/m 18 november
Bédéciné 90, 6e Festival du dessin animé et de la bande dessinée, Illzach, Frankrijk.

Snoopy in de prijzen

De maker van *Peanuts*, **Charles Schulz**, heeft één van Frankrijks grootste kunstprijzen in ontvangst genomen. Schultz werd kortgeleden benoemd tot *Commandeur in de orde van de Kunst en de Letteren*. Om dit te vieren werd er een grote *Snoopy*-tentoonstelling geopend in een gedeelte van *Het Louvre* van Parijs. De tentoonstelling reist daarna door naar Japan en Los Angeles.

AvO

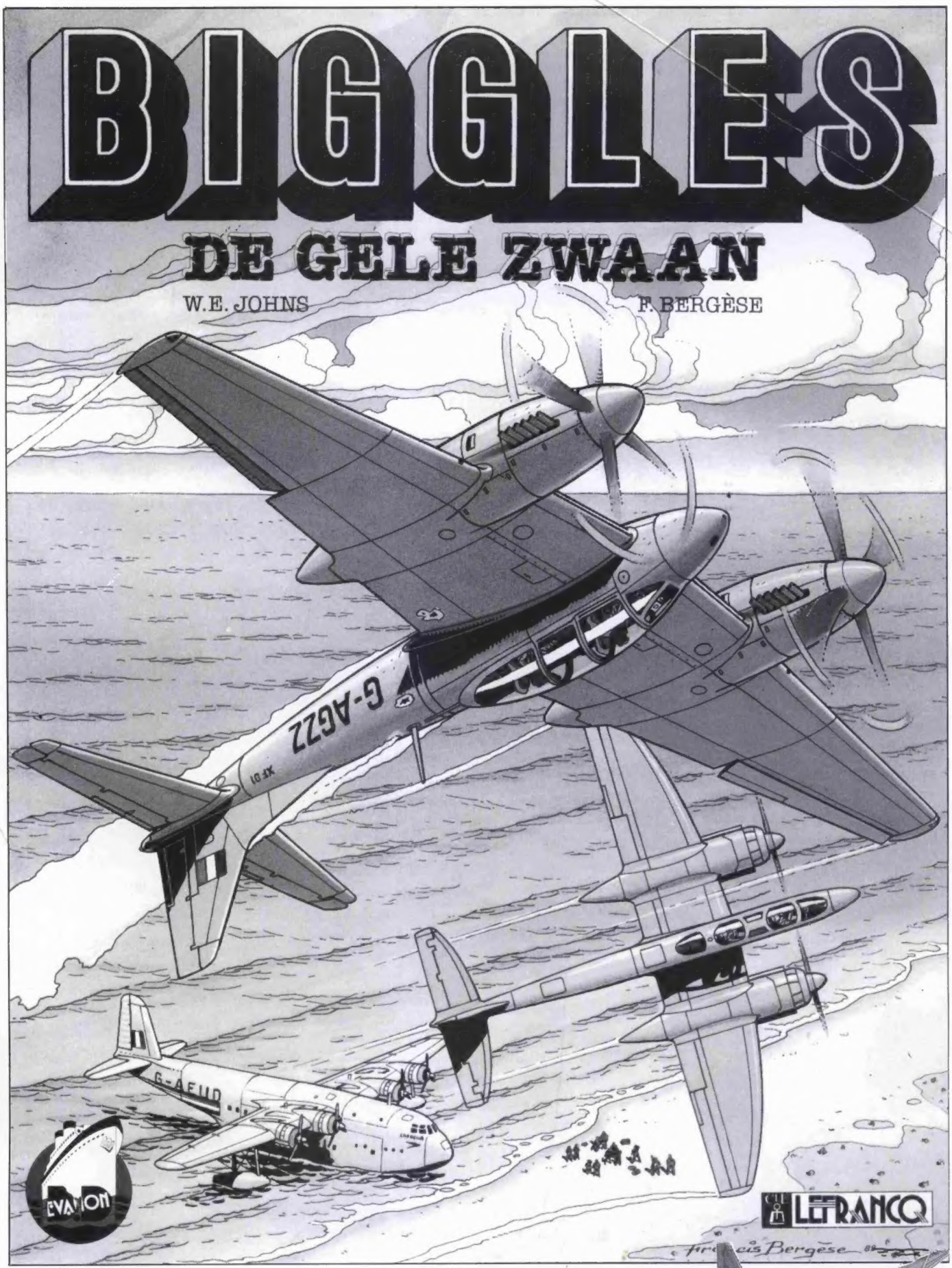

NIEUW! AVONTURENREEKS deel 2
BIGGLES DE GELE ZWAAN

DARGAUD | CLE LEFRANCQ

fl. 7,95

Distributie: Betapress B.V., Gilze

DORDRECHT

ZONDAG 19 AUGUSTUS 1990 ★ 11.00u

STRIPFESTIJN OP HET SCHEFFERSPLEIN

15 JAAR SJORS

MET DANK AAN HERGÉ

VOOR INLICHTINGEN : 078- 142012